

Mediaframes en de politieke agenda

De invloed van framegebruik in de media op de Nederlandse politieke agenda in het stikstofdebat 2019-2022

Naam: Wouter Jansen

Studentnummer: 749144

Masterthesis

Master Beleid & Politiek

Erasmus School of Social and Behavioural Sciences, Erasmus Universiteit Rotterdam

Eerste lezer: dr. Stefan de Jong

Tweede lezer: dr. Agnieszka Kanas

29 juni 2025

Woordenaantal: 11576

VOORWOORD

Voor u ligt mijn masterscriptie ter afronding van de master Beleid en Politiek, aan de Erasmus Universiteit. In deze scriptie onderzoek ik de invloed van mediaframes op de politieke agenda over stikstof in Nederland. De stikstofcrisis heeft er niet alleen voor gezorgd dat het land op slot lijkt te zitten, maar is ook uitgegroeid tot een van de meest complexe en gepolariseerde beleidsdossiers van dit moment. Mijn interesse voor dit onderwerp is ontstaan tijdens mijn bachelor stage waar ik team Stikstof van de provincie Noord-Brabant een klein beetje heb kunnen helpen bij het opstellen van het Brabants Programma Landelijk Gebied.

Het schrijven van deze scriptie was een zeer intensief traject, waarbij ik veel weekenden in de universiteitsbibliotheek heb mogen doorbrengen. Het analyseren van artikelen en debatten heeft mijn kijk op framing en politieke strategie verder verdiept. Het was een leerzame en leuke uitdaging om theorie en statische analyse samen te brengen en antwoord te kunnen geven op mijn hoofdvraag.

Ik wil mijn begeleider, Stefan de Jong, bedanken voor zijn feedback en vertrouwen in dit proces. De strakke planning heeft er aan bijgedragen dat ik de laatste maand veel minder stress heb ervaren dan dat ik had verwacht. Daarnaast wil ik mijn medestudenten uit de scriptiekring bedanken voor hun feedback, maar vooral voor de gezelligheid in de momenten dat we elkaar zagen in dit traject. Tenslotte wil ik mijn vader én zwager bedanken voor het kritisch lezen van mijn scriptie en de feedback op mijn werk.

Ik hoop dat dit onderzoek een bijdrage kan leveren aan het debat over de rol van media in beleidsvorming en bijdraagt aan framing literatuur.

Wouter Jansen

Rotterdam, 29 juni 2025

ABSTRACT

De stikstofproblematiek vormt sinds 2019 een structureel beleidsvraagstuk in Nederland en leidde tot zowel maatschappelijke als politieke confrontaties. In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre mediaframes over stikstof tussen 2019-2022 zijn terug te vinden in de politieke agenda, en welke rol politieke signatuur hierbij speelt. Op basis van een inhoudsanalyse van 170 krantenartikelen en 76 individuele debatbijdragen uit de Tweede Kamer, gecodeerd met het framework van Semetko en Valkenburg (2000), zijn meerdere regressieanalyses uitgevoerd. De resultaten laten zien dat mediaframes slecht gedeeltelijk worden overgenomen. Alleen het human interestframe vertoont een positieve relatie tussen media en politieke agenda, terwijl voor het verantwoordelijkheidsframe juist een negatieve samenhang is gevonden. Politieke signatuur blijkt een sterkere op zichzelf staande verklarende factor te zijn. Oppositiepartijen gebruiken vaker verantwoordelijkheid- en conflictframes, terwijl coalitiepartijen het economisch frame vaker inzetten. Er zijn geen interactie-effecten tussen mediaframes en politieke signatuur gevonden. Deze bevindingen suggereren dat framing in het politieke debat deels strategisch en partijgebonden plaatsvindt en niet altijd rechtstreeks uit mediaberichtgeving wordt overgenomen. Het onderzoek draagt bij aan inzicht in media-agendasetting en framing in beleidsgevoelige debatten, en biedt handvatten voor zowel politieke communicatie als journalistieke reflectie.

Trefwoorden: framing, stikstof, media-invloed, politieke signatuur, Nederland, inhoudsanalyse, lineaire regressie

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Probleemstelling	7
1.2 Onderzoeksvragen	8
<i>1.2.1 Hoofdvraag</i>	<i>8</i>
<i>1.2.2 Deelvragen theoretisch</i>	<i>8</i>
<i>1.2.3 Deelvragen empirisch</i>	<i>8</i>
1.3 Relevantie	9
<i>1.3.1 Wetenschappelijke relevantie</i>	<i>9</i>
<i>1.3.2 Maatschappelijke relevantie</i>	<i>9</i>
1.4 Leeswijzer	10
2. Theoretisch kader	11
2.1 Politieke agenda	11
2.2 Media framing en mediaframes	12
2.3 Politieke signatuur	14
2.4 Mediaframes en de agendasetting kracht van media	15
2.5 Politiek signatuur en frames	17
2.6 Conceptueel model	18
3. Methodologie	19
3.1 Strategie	19
3.2 Casus selectie	19
<i>3.2.1 Onderzoekseenheden</i>	<i>20</i>
3.3. Tijdlijn onderzochte debatten	21
3.4 Operationalisering	22
3.5 Methode	25
3.6 Techniek	25
3.7 Validiteit	27
4. Resultatensectie	28
4.1 Framegebruik in kranten	28
<i>4.1.1 Verantwoordelijkheidsframe</i>	<i>28</i>
<i>4.1.2 Conflictframe</i>	<i>29</i>
<i>4.1.3 Moraliteitsframe</i>	<i>29</i>
<i>4.1.4 Economisch frame</i>	<i>30</i>
<i>4.1.5 Human interestframe</i>	<i>30</i>

4.2 Framegebruik door politieke partijen.....	33
4.2.1 <i>Verantwoordelijkheidsframe</i>	33
4.2.2 <i>Conflictframe</i>	33
4.2.3 <i>Moraliteitsframe</i>	34
4.2.4 <i>Economisch frame</i>	35
4.2.5 <i>Human interestframe</i>	35
4.3 Correlatiematrix	37
4.4 Two-way ANOVA	39
4.4.1 <i>Verantwoordelijkheidsframe</i>	39
4.4.2 <i>Conflictframe</i>	39
4.4.3 <i>Overige frames</i>	39
4.5 Lineaire regressies	40
4.5.1 <i>Verantwoordelijkheidsframe</i>	40
4.5.2 <i>Conflictframe</i>	42
4.5.3 <i>Moraliteitsframe</i>	44
4.5.4 <i>Economisch frame</i>	46
4.5.5 <i>Human interestframe</i>	48
5. Conclusie en discussie	50
5.1 Conclusie	50
5.1.1 <i>Deelvragen</i>	50
5.1.2 <i>Beantwoording hoofdvraag</i>	54
5.2 Discussie	55
5.2.1 <i>Beperkingen van het onderzoek</i>	55
5.2.2 <i>Aanbevelingen voor vervolgonderzoek</i>	56
5.2.3 <i>Praktische aanbevelingen</i>	56
6. Literatuurlijst.....	57
Bijlage A	64

1. Inleiding

De stikstofproblematiek is in de afgelopen jaren uitgegroeid tot een van de meest urgente beleidsdossiers in Nederland. Sinds de Raad van State in 2019 een streep zette door het PAS-beleid van de overheid, heeft stikstof geleid tot felle politieke en maatschappelijke discussies (NOS Nieuws, 2019a). Het debat wordt gekenmerkt door politieke impasses, juridische uitspraken en grootschalige boerenprotesten. In dit krachtenveld spelen media een belangrijke rol: zij bepalen mede hoe de problematiek wordt gepresenteerd aan het publiek, maar ook aan politici. Media zijn het primaire communicatiemiddel en tegelijkertijd een van de belangrijkste informatiebronnen voor politici (Ruigrok & van Atteveldt, 2023).

Framing is het proces waarbij bepaalde aspecten van onderwerpen worden geselecteerd en benadrukt, waardoor specifieke kanten van het onderwerp meer op de voorgrond treden (Entman, 2004). Framing komt voor in de media, maar ook in het vormgeven van de politieke agenda. De politieke agenda is de lijst met problemen die de aandacht van politieke actoren genieten (Walgrave et al., 2007). Zowel een individuele debatbijdragen als een aangenomen wetsvoorstel zijn voorbeelden van een dergelijke agenda. Eerder onderzoek wijst er op dat media niet alleen onderwerpen op de politieke agenda kunnen krijgen, maar ook specifieke interpretaties van die onderwerpen overdragen op politici (Van der Pas, 2013; Vliegenthart & Walgrave, 2011). Een goed voorbeeld van de invloed van media op politici komt uit het toeslagenschandaal. Ambtenaren van het ministerie van Financiën stelden dat nauwelijks sprake was van toeslagenfraude, terwijl oud-minister Kamp als reden voor het verzwaren van sancties bij toeslagenfraude gaf dat deze feiten ‘in strijd waren met het gevoel dat hierover in het land leefde’ (Ruigrok & van Atteveldt, 2023). Een gevoel dat hij uit de media haalde.

Tegelijkertijd blijkt ook dat partijen verschillend kunnen reageren op mediaframes en zelf ook onderwerpen anders framen (Roggeband & Vliegenthart, 2007). Zo ook in een stikstofdebat in 2019 waar Geert Wilders over het verlagen van de maximumsnelheid zei: ‘Dit is hoogverraad aan de automobilisten.’ (Redactie Volkskrant, 2019). Hiermee impliceert hij niet alleen een direct conflict tussen het kabinet en automobilisten, maar stelt daarnaast ook zeer dramatisch het verlagen van de maximumsnelheid gelijk met hoogverraad.

1.1 Probleemstelling

Eerder onderzoek van Korthagen (2015), maar ook Bonafont en Baumgartner (2013) heeft aangetoond dat media-aandacht invloed kan hebben op de politieke agenda. Vliegthart en Walgrave (2019, p. 275) benoemen eveneens de discussie over de mate waarin media-aandacht een directe invloed heeft op de substantiële politieke agenda, zoals beleid en wetgeving, versus de symbolische agenda, zoals de eerdergenoemde van Wilders. Van Aelst & Walgrave (2006) stellen weliswaar dat media vaker invloed hebben op symbolische dan op substantiële politieke reacties, maar casus-specifieke analyses ontbreken. Geert Wilders en minister Kamp zijn beide van een andere politieke signatuur. Kamp en Wilders komen van verschillende partijen, de VVD en PVV, en hadden daarnaast verschillende functies; Kamp was minister en Wilders oppositielid (Ruigrok & van Atteveldt, 2023; Redactie Volkskrant, 2019). Toch laten beiden zich beïnvloeden door de media doordat ze frames overnemen uit berichtgeving. Framing is echter niet alleen weggelegd voor nieuwsmedia of rechtse politici zoals Wilders en Kamp, ook linkse politici maken actief gebruik van framing en mediaframes (Reurink & 'S Jongers, 2024). Helbling (2013) toont in zijn onderzoek naar framing van immigratie in West-Europa aan dat zowel de links-rechts positie als coalitie-oppositie positie een rol spelen bij frame gebruik. Deze twee dimensies van politiek signatuur zullen in deze scriptie verder worden gebruikt. Het onderzoek van Helbling (2013) richtte zich echter alleen op het gebruik van frames door politici zelf en niet de overname van frames uit de frames. Dit roept de vraag op of de politieke signatuur van politici ook invloed heeft op de mate waarin zij mediaframes overnemen. Immigratie en stikstof zijn beide controversiële onderwerpen waarbij, zoals in de inleiding naar voren kwam, grote verschillen zijn tussen partijen. De focus van dit onderzoek zal daarom op de het Nederlandse stikstofdebat liggen. In dit onderzoek ga ik na of de media invloed heeft op de politieke agenda in het stikstofdebat in Nederland en of politieke signatuur ook hier een rol speelt. Hiervoor zijn zes Tweede Kamer debatten in de periode 2019-2022 en mediaberichtgeving in aanloop naar deze debatten geanalyseerd. Hieruit vloeien de hoofd- en deelvragen die in de volgende paragraaf zijn beschreven.

1.2 Onderzoeksvragen

1.2.1 Hoofdvraag

In hoeverre beïnvloeden mediaframes over stikstofproblematiek in Nederland nationale politieke agenda's tussen 2019-2022 en wat is het effect van politieke signatuur op deze relatie?

1.2.2 Deelvragen theoretisch

- Wat zijn mediaframes?
- Wat zijn politieke agenda's?
- Wat is politieke signatuur?
- Hoe kan de invloed van mediaframes op de politieke agenda theoretisch worden verklaard?
- Hoe kan het effect van politieke signatuur op framegebruik worden verklaard?

1.2.3 Deelvragen empirisch

- Welke mediaframes zijn aanwezig in de media-aandacht voor stikstofproblematiek in Nederland tussen 2019 en 2022?
- Welke frames rond stikstofproblematiek tussen 2019 en 2022 zijn te vinden in politieke agenda's van verschillende signatuur in Nederland?
- Wat is de relatie tussen de inhoud van media-aandacht voor stikstofproblematiek en de inhoud van de politieke agenda in Nederland tussen 2019 en 2022?
- Wat is het effect van politieke signatuur op het de overname van mediaframes in de politieke agenda in Nederland tussen 2019 en 2022?

1.3 Relevantie

1.3.1 Wetenschappelijke relevantie

Perloff (2022) stelt, in zijn review van vijftig jaar agenda-setting literatuur, dat onderzoek naar frames in agendasetting literatuur onderbelicht is. Daarnaast stelt Perloff (2022) ook dat partijdigheid in agendasetting nog onvoldoende is onderzocht. Niet alleen de signatuur van de nieuwsbron, maar ook die van de politici of partij die wordt beïnvloed is daarbij van belang. Daarnaast is dit onderzoek een aanvulling op het onderzoek van Visscher et al. (2022), waarin het framegebruik door Nederlandse media rond stikstof werd beschreven. In dit onderzoek worden zowel de agendasetting kracht van media als de aanwezigheid en invloed van frames onderzocht. Daarmee is het een toevoeging aan beide afzonderlijke literatuurstromingen, maar vooral ook aan het gecombineerde veld.

1.3.2 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek is ook maatschappelijk relevant. Het Nederlandse stikstofbeleid is nog steeds niet voldoende om aan Europese regelgeving te voldoen en daarom won Greenpeace in januari van 2025 een rechtszaak tegen de Staat die het kabinet dwingt meer haast te maken met het aanpakken van stikstof problemen (NOS Nieuws, 2025). Een analyse van de rol van media in deze situatie kan niet alleen bijdragen aan bewustwording onder journalisten, burgers en politici over deze rol, maar media ook motiveren om hun rol bij de totstandkoming van de politieke agenda te analyseren.

Bewustwording van framegebruik en media invloed kan bijdragen aan het tot stand komen van oplossingen in deze crisis. Politieke besluitvorming over complexe vraagstukken zoals stikstof hangt namelijk niet alleen af van feiten, maar ook van hoe deze worden gepresenteerd en geïnterpreteerd. De inzichten uit dit onderzoek kunnen beleidsmakers en journalisten helpen om constructiever over stikstof te communiceren, wat ruimte biedt aan breed gedragen oplossingen.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk zullen alle relevante concepten worden toegelicht en het theoretisch kader worden vormgegeven. Vervolgens zal in het methodologisch kader de gekozen onderzoekstrategie, methode en techniek uiteengezet worden. Daarnaast zal ook de casusselectie worden toegelicht. In hoofdstuk vier zijn de resultaten van het onderzoek te vinden, terwijl het volgende hoofdstuk de conclusie bevat. In het laatste hoofdstuk zal aan de hand van de discussie het onderzoek ook worden geëvalueerd.

2. Theoretisch kader

2.1 Politieke agenda

Er is geen algemene gedeelde politieke agenda, iedere politieke actor heeft een eigen agenda en ondanks dat deze regelmatig kunnen overlappen is dat geen vereiste (Walgrave & Van Aelst, 2006). De politieke agenda kan worden uitgedrukt in aangenomen wetsvoorstellen, partijprogramma's, overheidsbudgetten, maar ook parlementaire vragen (Walgrave & Van Aelst, 2006). De politieke agenda is in essentie dan ook de lijst met problemen die, op enig moment, de aandacht van politieke actoren genieten (Walgrave et al., 2007). Deze lijst verandert constant en media, maar ook bijvoorbeeld belangenorganisaties, spelen een belangrijke rol bij het onder de politieke aandacht brengen van problemen (Gilardi et al., 2021). In agenda-setting literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen de substantiële en symbolische politiek (e.g. Walgrave & Van Aelst, 2006; Sciarini & Trench, 2019; Vliegthart & Walgrave, 2019). Problemen die op de symbolische politieke agenda verschijnen, leiden niet direct tot daadwerkelijke beleidsuitkomsten (Walgrave et al., 2007). Een politieke actor laat zien dat deze een onderwerp belangrijk vindt door het in een parlementaire vraag of verkiezingsprogramma terug te laten komen. Substantiële politieke agenda's zijn echter wel tastbaar. Het zijn moties, wet- en regelgeving, maar ook een onderwerp dat in de begroting wordt opgenomen staat op de substantiële agenda (Walgrave et al., 2007). Vliegthart en Walgrave (2019) stellen dat de symbolische agenda responsiever is voor media-aandacht, omdat er geen directe consequenties aan zitten voor politieke actoren. Het is dan ook makkelijker om in een debat een Kamervraag te stellen dan een nieuw wetsvoorstel te introduceren. In dit onderzoek zal de symbolische agenda worden geanalyseerd, zodat het modererende effect van politiek signatuur beter kan worden onderzocht.

2.2 Media framing en mediaframes

Uit onderzoek van Matthes (2009) naar de staat van de media framing literatuur komt naar voren dat er binnen de literatuur verschillende definities van het concept worden gebruikt. Hij stelt dat de media framing definitie van Entman (2004) het vaakst terugkomt in onderzoeken tussen 1990 en 2005.

Entman (2004, p.5) stelt dat framing “het proces is waarbij bepaalde aspecten van de waargenomen werkelijkheid worden geselecteerd en benadrukt, waardoor specifieke interpretaties en waarderingen van die werkelijkheid meer op de voorgrond treden”. Dit is een brede uitleg van het begrip media framing. Daarom zal in dit onderzoek worden gewerkt met de definitie van D’Angelo (2018) uit het boek *Doing News Framing Analysis II*, omdat hier meerdere perspectieven worden gecombineerd om tot een werkbaar definitie te komen. D’Angelo (2018, pp. 23-24) stelt dat media framing het proces is waarbij externe factoren, zoals culturele en politieke omstandigheden, samenkomen met individuele interpretaties om zo betekenis te geven aan situaties en berichten. In nieuwsmedia is framing een actief proces waarbij journalisten niet alleen nieuws doorgeven, maar zelf betekenis geven aan het nieuws en de manier hoe kwesties worden gepresenteerd (D’Angelo, 2018). Binnen media framing worden vier frames geïdentificeerd: journalisten frames, issue frames, publieksframes en mediaframes (D’Angelo, 2018, p. 26). Journalist frames zijn patronen van verwachtingen die journalisten hebben wanneer ze nieuws maken en dus de normen en waarden die een journalist bezit (Scheufele, 1999). Deze frames lijken heel erg op publieksframes, omdat deze het verwachtingenkader met daarin de normen en waarden van ontvangers van nieuws omvatten (D’Angelo, 2018). Issue frames worden door individuen, groepen of organisaties van buitenaf ingezet om een argument op te bouwen rondom een bepaald onderwerp. Hierbij ligt de nadruk op het feit of een groep iets goed of fout vindt, maar ook juist winst- of verliesgevend (D’Angelo, 2018). Tenslotte zijn mediaframes de manier hoe journalisten nieuwsinhoud structureren en presenteren. Mediaframes vormen de contexten waarin gebeurtenissen of personen worden gepresenteerd en zijn bedoeld om het publiek te helpen bij het interpreteren van informatie (D’Angelo, 2018). In dit onderzoek staan mediaframes centraal.

Mediaframes worden onderscheiden in twee vormen: issue-specifieke frames en generieke frames. Issue-specifieke frames zijn verbonden aan de situaties en berichten waar betekenis aan wordt gegeven met deze frames. Generieke frames zijn toepasbaar op verschillende beleidsterreinen en daarmee te generaliseren voor andere onderzoeken. Binnen onderzoek naar generieke frames wordt het werk van Semetko en Valkenburg (2000) het vaakst gebruikt om frames te operationaliseren en te identificeren (Matthes, 2009). Daarom zal dit werk in dit onderzoek ook worden gebruikt om frames te identificeren.

Semetko en Valkenburg (2000) identificeren vijf gangbare mediaframes op basis van bestaand onderzoek naar framing en het effect daarvan: conflict, toewijzing van verantwoordelijkheid, economische impact, moraliteit en human interestframes. Het conflictframe benadrukt tegenstellingen tussen actoren om de aandacht van het publiek te trekken. Het reduceert beleidskwesties tot een strijd tussen verschillende actoren en richt zich minder op de inhoud. Het verantwoordelijkheidsframe wijst een actor aan als oorzaak of oplossing voor een probleem. Hierbij ligt de focus vooral op de overheid als oorzaak of oplosser, maar ook individuen of groepen kunnen worden aangewezen (Semetko & Valkenburg, 2000). Economische frames benadrukken de economische impact van een gebeurtenis of beleidsbeslissing op actoren. Moraliteitsframes plaatsen gebeurtenissen in een religieus of ethisch kader. Deze frames komen vaak indirect terug in nieuwsberichten, door bijvoorbeeld citaten met morele uitspraken van actoren te plaatsen. Journalisten trachten namelijk nieuws zo objectief mogelijk te beschrijven (Semetko & Valkenburg, 2000). Tenslotte wordt het human interestframe gebruikt om een menselijke invalshoek of emotionele lading mee te geven aan een boodschap. Door nieuws te personaliseren en dramatiseren proberen journalisten de betrokkenheid bij het nieuws te vergroten.

2.3 Politieke signatuur

Politiek signatuur wordt veelal gelijk gesteld met politieke ideologie. Een politieke ideologie is een gedeeld systeem van fundamentele overtuigingen binnen een groep, zoals bijvoorbeeld een politieke partij. Het geeft de identiteit van de groep structuur en bepaalt de positie van de groep ten opzichte van anderen (van Dijk, 2006). Politiek ideologieën beïnvloeden het beeld dat insiders hebben van maatschappelijke kwesties en omvatten ook andere sociale overtuigingen, zoals over economische kwesties en gelijkheid. Ideologieën worden verspreid en gereproduceerd via taal, waardoor ze invloed hebben op politieke debatten, maar deze debatten ook weer invloed hebben op ideologieën (van Dijk, 2006).

Partijen worden aan de hand van hun politieke ideologie vaak ingedeeld op de links-rechts schaal. Deze is volgens Laméris et al. (2017) eigenlijk achterhaald. Toch blijft deze gangbaar in gebruik, door de aanwezigheid in mediaberichtgeving en het gemak waarmee partijen kunnen worden ingedeeld op de schaal. Linkse partijen zijn op sociaaleconomisch gebied voor herverdeling van middelen en zijn dan ook over het algemeen bereid om de overheid te laten interveniëren om dit tot stand te brengen (van Wijnen, 2000). Rechtse partijen daarentegen willen minder overheidsbemoeienis en zien machts- en inkomensongelijkheid als inherent aan het leven. Daarnaast speelt de religieuze achtergrond van partijen ook een rol binnen deze schaal. Christelijke partijen worden op sociaaleconomische gebied vaak als centrumpartijen getypeerd, maar door hun visie op medisch-ethische kwesties krijgen zij toch vaak het label 'rechts' (van Wijnen, 2000).

Lewis (2018) stelt echter dat de ideologie van Amerikaanse politieke partijen wordt beïnvloed door de machtspositie van de partij. Het is dus van belang of een partij in de regering zit of vanuit de oppositie werkt. Bawn en Somer-Topcu (2012) stellen dat regeringspartijen in Europese landen ook hun ideologische standpunten moeten aanpassen om coalities te kunnen vormen. Daarnaast vonden Hix en Noury (2014) in hun onderzoek naar het stemgedrag van politieke partijen in 16 landen dat coalitie-oppositiebelangen en niet ideologische belangen in de meeste contexten de belangrijkste drijfveer is achter stemgedrag.

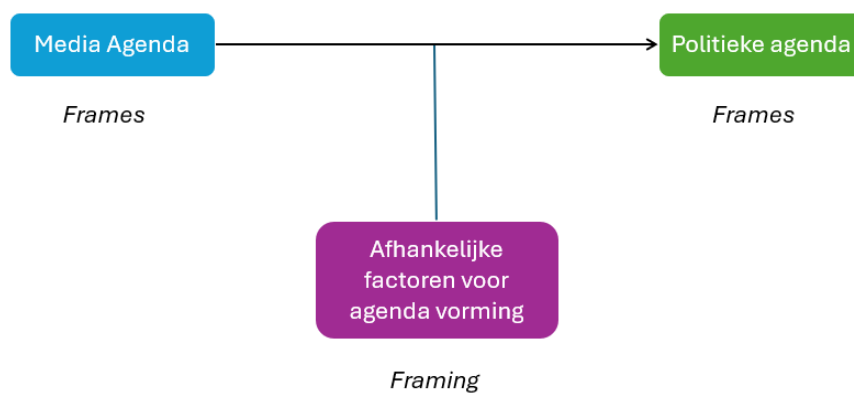
In dit onderzoek zal politieke signatuur daarom niet worden gelijk gesteld met politieke ideologie, maar worden gesplitst in ideologie en institutionele positie. Dit betekent dat partijen op zowel de links-rechts als oppositie-coalitie schaal worden onderverdeeld.

2.4 Mediaframes en de agendasetting kracht van media

Het idee van media agendasetting werd in 1972 geïntroduceerd door de wetenschappers McCombs en Shaw (Buturoiu et al., 2023). Het idee ontstond uit het principe dat media wellicht niet succesvol waren in het vertellen aan mensen wat ze moesten denken, maar wel een sterk effect hadden in hen vertellen waarover ze moesten denken (Buturoiu et al., 2023, p. 11). Vanaf de jaren negentig kwam ook het concept framing naar voren in agendasetting literatuur. Media-agendasetting ontstaat wanneer media-aandacht voor een onderwerp leidt tot een verhoogde perceptie van het belang van het onderwerp. Framing is daarentegen het proces waarbij de inhoud van nieuws wordt gevormd en gepresenteerd op een dusdanige manier dat de perceptie van de nieuwsconsument wordt beïnvloed (Buturoiu et al., 2023). McCombs en Shaw (2017) stellen dat er twee niveaus van media-agendasetting zijn. Op het eerste niveau beïnvloeden de media de publieke en politieke agenda door nadruk te leggen op het belang van bepaalde onderwerpen boven dat van andere. Op het tweede niveau beïnvloeden de media het belang van bepaalde eigenschappen van onderwerpen (McCombs & Shaw, 2017). Het tweede niveau is dan ook waar de link tussen media-agendasetting en framing duidelijk wordt. Middels framing worden namelijk nieuws gevormd, waarbij bepaalde aspecten worden belicht en het nieuws op een specifieke manier wordt gepresenteerd. In figuur 1 uit McCombs en Ghanem (2001) staat een visuele weergave van de integratie van agendasetting en framing concepten.

Figuur 1

Integratie van agendasetting en framing concepten

Noot. Overgenomen uit The Convergence of Agenda Setting and Framing, McCombs & Ghanem (2001)

Verschillende onderzoeken laten zien dat wanneer er meer media-aandacht voor een onderwerp is dit onderwerp belangrijker wordt op de politieke agenda, maar dat dit vooral de symbolische agenda betreft (e.g. Vliegenthart & Walgrave, 2019; Perloff, 2022; Buturoiu et al., 2023). De mate waarin frames worden overgenomen door politici is echter niet altijd gelijk. Sevenans en Vliegenthart (2015) stellen dat verhoogde media-aandacht voor een onderwerp leidt tot verhoogde aandacht voor het onderwerp op de symbolische politieke agenda, maar ontdekten ook dat de inhoud van frames een belangrijke rol spelen. Sevenans & Vliegenthart (2015) vonden namelijk dat de aanwezigheid van conflict frames in nieuwsberichten een positief modererend effect heeft op de invloed van media op de politieke agenda. Dit sluit aan bij het onderzoek van Thesen (2012) die ontdekte dat nieuws met negatieve framing vaker tot veranderingen in de politieke agenda leidt dan nieuws met positieve frames. Echter, spelen de rol en achtergrond van de ontvanger van het frame ook een rol in de mate waarin frames worden overgenomen. Dit leidt tot de eerste hypothese

Hypothese 1: De aanwezigheid van generieke mediaframes over stikstofproblematiek hangt positief samen met de aanwezigheid van dezelfde frames in debatten, waarbij conflictframes sterker worden overgenomen.

2.5 Politiek signatuur en frames

De in-out groep dimensie van politiek signatuur is al vaker onderzocht in de media-agendasetting literatuur. Vliegthart en Walgrave (2010) ontdekten dat de media een grotere impact heeft op de parlementaire vragen van oppositieleden dan op parlementsleden van regeringspartijen in België. Aansluitend hierop concludeert Thesen (2012) dat oppositieleden sneller negatieve frames overnemen, terwijl leden van de coalitie eerder positieve frames overnemen die het eigen beleid ondersteunen. Deze sluiten aan bij twee van de gangbare mediaframes van Semetko en Valkenburg (2000): conflict en aanwijzing van verantwoordelijkheid frames. Hieruit volgt de hypothese:

Hypothese 2: Oppositiepartijen nemen conflict en aanwijzing van verantwoordelijkheid frames uit nieuwsmedia eerder over in hun politieke agenda dan coalitiepartijen.

Waar de verdeling van partijen op de oppositiecoalitie-schaal is gebaseerd op het in-out groep principe is dat bij de links-rechts schaal gebaseerd op verschillen in waarden. Voor waarde frames geldt dat er door de media een bepaalde waarde aan een probleem wordt gekoppeld en deze een evaluatieve lading geeft (Brewer, 2001). Hierbij speelt moraliteit een belangrijke rol. Bij de overname van mediaframes door politici spelen waarden ook een rol. Van der Pas (2013) stelt dat politici eerder frames overnemen wanneer deze overeenkomen met hun eigen waarden. Daarnaast gebruiken politici frames uit media, zodat deze beter blijven hangen bij burgers omdat zij de frames al eerder hebben gehoord of gelezen (van der Pas, 2013). Vliegthart en Walgrave (2010) vonden dat parlementariërs vooral mediaberichtgeving overnamen wanneer deze betrekking heeft op thema's waar hun partij als deskundig in wordt beschouwd. Terwijl Roggeband en Vliegthart (2007) daarnaast ook concluderen dat politici met een linkse signatuur eerder frames overnemen uit kranten met een linkse signatuur en vice versa.

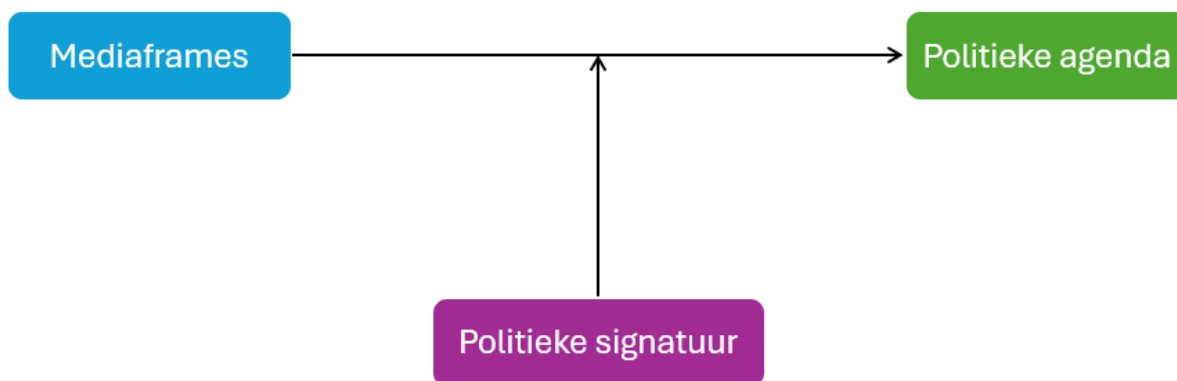
Hypothese 3: Als mediaframes aansluiten bij de waarden die horen bij de ideologische signatuur van politici, dan is de kans groter dat zij deze frames overnemen.

2.6 Conceptueel model

Figuur 2 toont het conceptuele model van dit onderzoek. In dit model wordt de relatie onderzocht tussen mediaframes over stikstofproblematiek en de mate waarin deze worden overgenomen in de politieke agenda. Daarbij wordt de rol van politiek signatuur als modererende variabele onderzocht. Er wordt een positieve relatie tussen mediaframes en politieke agenda verwacht en een modererend effect van politieke signatuur. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen ideologische signatuur en institutionele signatuur.

Figuur 2

Conceptueel model invloed politiek signatuur op relatie mediaframes en politieke agenda

Noot. Blauw is onafhankelijke variabele, groen is afhankelijke variabele en paars is de modererende variabele.

3. Methodologie

In dit hoofdstuk zal het methodologisch kader worden toegelicht aan de hand van een uiteenzetting over de gebruikte strategie, methode en techniek. Daarnaast zijn de concepten geoperationaliseerd, is de casus selectie onderbouwd en is de validiteit van dit onderzoek bevestigd.

3.1 Strategie

De gekozen strategie voor dit onderzoek is kwantitatieve inhoudsanalyse. De benodigde data is verzameld met behulp van deskresearch. Bij deskresearch wordt de analyse uitgevoerd op basis van reeds bestaand materiaal (Van Thiel, 2007). In dit onderzoek staat de relatie tussen framing in media en framing binnen de politieke agenda centraal. De mediaberichtgeving betreft artikelen die reeds eerder in kranten zijn verschenen. Ook de politieke agenda bestaat uit de vastgelegde inbreng van politici in de Tweede Kamer. Beide bronnen zijn voorbeelden van primair materiaal en daardoor bij uitstek geschikt voor deskresearch (Van Thiel, 2007).

De gevonden data is aan de hand van de vragenlijst van Semetko en Valkenburg (2000) in bijlage A gekwantificeerd. Vervolgens zijn er verschillende statistische toetsen uitgevoerd, die in de techniek paragraaf verder zijn toegelicht en uitgewerkt.

3.2 Casus selectie

De casus van het stikstofbeleid in Nederland tussen 2019 en 2022 biedt een goede gelegenheid om de overname van mediaframes te onderzoeken, omdat in 2019 een belangrijke gerechtelijke uitspraak plaats vond die invloed had op overheidsbeleid. In 2019 besloot de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State dat het Programma Aanpak Stikstof in strijd was met de Europese Habitatrichtlijn (Raad van State, 2019). Aangekondigde maatregelen van het kabinet naar aanleiding van deze zaak leverden jarenlang grote boerenprotesten op (Kalkhoven, 2021). Om boeren en overheid weer aan de gesprekstafel te krijgen werd Johan Remkes gevraagd om op te treden als onafhankelijk gespreksleider (Remkes, 2022). Dit leidde tot het verschijnen van het rapport ‘Wat wel kan’ van Remkes in oktober 2022 (Remkes, 2022). Dergelijke gebeurtenissen noemen Baumgartner en Jones (2006) ‘focussing events’, waarbij de media-aandacht toeneemt en er veranderingen kunnen ontstaan in beleidsarena's.

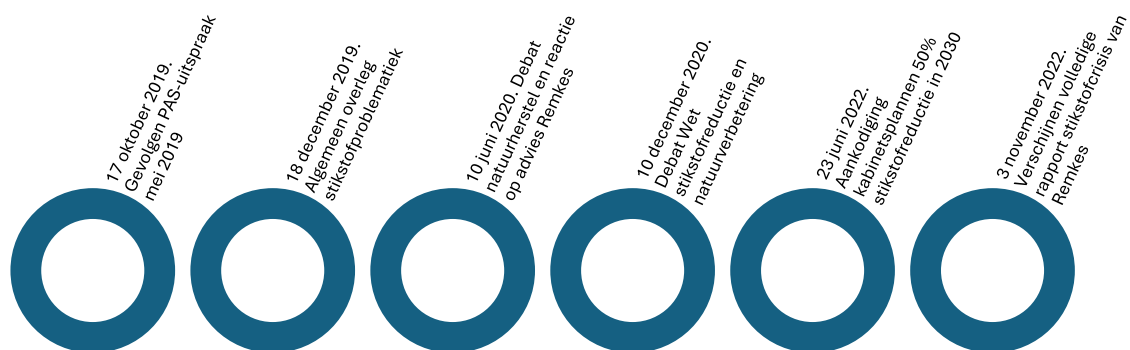
Hierdoor zijn er gegarandeerd voldoende nieuwsberichten te vinden en kan ook worden onderzocht of een dergelijk focus event impact heeft op de mate waarin mediaframes worden overgenomen. Het stikstofdebat is sterk gepolariseerd en er zijn grote verschillen tussen politieke partijen (van Heck, 2022). Daarom leent dit onderwerp zich uitstekend voor dit onderzoek waarin de mediërende rol van politieke signatuur wordt onderzocht.

3.2.1 Onderzoekseenheden

Voor de symbolische politieke agenda is de parlementaire inbreng van Kamerleden bij verschillende debatten geanalyseerd. Deze debatten zijn te vinden op de website van de Tweede Kamer, omdat deze dienen te worden gepubliceerd vanwege de Wet open overheid (Wet open overheid, 2022). In 2021 is, mede door de coronacrisis, het enige plenaire stikstofdebat verplaatst naar 2022. Daarom zijn er geen onderzochte debatten in dat jaar. De onderzochte debatten zijn verwerkt in een tijdlijn aan het einde van deze paragraaf. Er zijn 76 individuele debatbijdrages uit deze debatten meegenomen in de analyse.

Er is gekozen voor krantenartikelen als nieuwsbron, omdat dit voor Nederlandse politici het meest gebruikte nieuwsmedium is (Vliegthart & Walgrave, 2019). In het onderzoek zullen de vijf landelijke dagbladen met het grootste bereik worden meegenomen, volgens het Nationaal Media Onderzoek (2024): het Algemeen Dagblad, de Volkskrant, de Telegraaf, NRC en Trouw. De onderzochte artikelen zijn via het online archief NexisUni verkregen, waarbij alleen artikelen tussen 01-01-2019 en 31-12-2022 zijn meegenomen. Daarbij is gebruik gemaakt van de zoekterm: “stikstofcrisis”, hiervoor is gekozen omdat “stikstof” alleen ook irrelevante artikelen opleverde die niet met de stikstofcrisis of stikstofbeleid te maken hadden. De zoekterm leverde in eerste instantie 2728 resultaten op. Daarnaast is ook de term “Nederland” toegevoegd, om zo de artikelen te beperken tot de Nederlandse stikstofcrisis. Om een causaal verband tussen mediaframes en politieke frames in specifieke debatten aan te tonen is er gekozen om alleen artikelen mee te nemen die twee maanden voor een debat zijn gepubliceerd. Vervolgens is er manueel een schifting gemaakt waarbij ingezonden brieven en opiniestukken zijn weggelaten, omdat dit onderzoek zich specifiek richtte op de frames die media creëren. Daarnaast is er gekozen om korte artikelen, ≤ 500 woorden, niet te analyseren. Deze bevatten gemiddeld genomen namelijk weinig frames, waardoor de data een kant op zou kunnen vallen. Uiteindelijk zijn 170 artikelen geanalyseerd in deze scriptie.

3.3. Tijdlijn onderzochte debatten

3.4 Operationalisering

Concepten	Dimensies	Subdimensies	Indicatoren
Mediaframes	Conflict	Meningsverschil	Weerspiegelt het verhaal meningsverschillen tussen partijen, individuen, groepen of landen?
		Kritiek op een actor	Bekritiseert één partij, individu, groep of land een andere?
		Meerdere kanten van het probleem	Verwijst het verhaal naar twee of meer kanten van het probleem?
		Winnaars en verliezers	Verwijst het verhaal naar winnaars en verliezers?
	Toewijzing van verantwoordelijkheid	Overheid kan probleem verlichten	Suggereert het verhaal dat een bepaalde overheid het probleem kan verlichten?
		Overheid is verantwoordelijk voor probleem	Suggereert het verhaal dat een bepaalde overheid verantwoordelijk is voor het probleem?
		Oplossingen voor probleem worden aangedragen	Suggereert het verhaal oplossingen voor het probleem?
		Niet gouvernementele actor is verantwoordelijk voor het probleem	Suggereert het verhaal dat een individu of groep in de samenleving verantwoordelijk is voor het probleem?
		Probleem vereist dringend actie	Suggereert het verhaal dat het probleem dringend actie vereist?
	Economische impact	Financiële winsten/verliezen	Worden er financiële winsten of verliezen genoemd, nu of in de toekomst?
		Kosten/uitgaven	Worden de kosten of mate van uitgaven besproken?
		Economische gevolgen van acties	Worden de economische gevolgen van het al dan niet ondernemen van actie genoemd?
	Moraliteit	Morele boodschap	Bevat het verhaal een morele boodschap?
		Verwijzing naar God/religies	Verwijst het verhaal naar moraliteit, God of andere religieuze principes?

	Human Interest	Sociale voorschriften	Geeft het verhaal specifieke sociale voorschriften over hoe men zich zou moeten gedragen?
		Menselijke invalshoek	Biedt het verhaal een menselijke invalshoek of een “menselijk gezicht” op het probleem?
		Persoonlijke anekdotes die gevoelens oproepen	Gebruikt het verhaal bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke anekdotes die gevoelens van verontwaardiging, empathie, zorg, medeleven of compassie oproepen?
		Betrekken probleem op individuen of groepen	Benadrukt het verhaal hoe individuen en groepen worden beïnvloed door het probleem?
		Focus op persoonlijke of priveleven	Gaat het verhaal in op het persoonlijke of privéleven van actoren?
Politieke agenda	Symbolische agenda	Interruptie stikstofdebat	Gebruik van conflictframes in interrupties
			Gebruik van verantwoordelijkheid frames in interrupties
			Gebruik van economische frames in interrupties
			Gebruik van moraliteitframes in interrupties
			Gebruik van human interestframes in interrupties
		Inbreng stikstofdebat	Gebruik van conflictframes in inbreng
			Gebruik van verantwoordelijkheid frames in inbreng
			Gebruik van economische frames in inbreng
			Gebruik van moraliteitframes in inbreng
			Gebruik van human interestframes in inbreng
	Substantiële inbreng	Moties in stikstofdebat	Gebruik van conflictframes in moties
			Gebruik van verantwoordelijkheid frames in moties

Politieke signatuur	Oppositie/Coalitie		Gebruik van economische frames in moties
			Gebruik van moraliteitframes in moties
			Gebruik van human interestframes in moties
		Onderdeel van Rutte III (2019-2021)	VVD-lid
			CDA-lid
			CU-lid
			D66-lid
		Onderdeel van Rutte IIII (2021-2022)	VVD-lid
			CDA-lid
			CU-lid
			D66-lid
	Links/rechts	Links	Partij voor de Dieren
			PvdA
			Groenlinks
			SP
			DENK
			Volt Nederland
			BIJ1
		Centrum	D66
			CDA
			ChristenUnie
			50PLUS
		Rechts	VVD
			PVV
			SGP
			Forum voor Democratie
			BBB
			JA21

De operationalisering van het concept mediaframes is gebaseerd op het werk van Semetko en Valkenburg (2000) en de daarbij horende vragenlijst die in Bijlage A is toegevoegd. Deze vragenlijst is ook gebruikt voor het herkennen en operationaliseren van frames in de politieke agenda's. Voor de operationalisering van politiek signatuur is op basis van de aanwezige partijen in de Tweede Kamer in de onderzoeksperiode een schifting gemaakt tussen oppositie en coalitie partijen. Daarnaast is aan de hand van de websites parlement.com, ProDemos en van nieuwsartikelen over stikstofdebatten, een verdeling gemaakt tussen linkse en rechtse partijen. (NOS Nieuws, 2019b; Hofs, 2022; van Oost & Theulings, 2023; ProDemos, z.d.).

3.5 Methode

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwantitatieve inhoudsanalyse. De focus van dit onderzoek ligt namelijk op de boodschap die de auteur of spreker in bestaand materiaal heeft willen overbrengen (van Thiel, 2007). Er is gekozen voor kwantitatief onderzoek, omdat in de analyse aan de hand van statistische tests inzage kan worden verkregen in verbanden tussen onderzochte concepten (van Thiel, 2007). Daarom leent deze methode zich goed voor dit onderzoek naar de aanwezigheid van frames in media en politieke agenda's en de invloed van politieke signatuur daarop.

3.6 Techniek

Voor deze kwantitatieve analyse zijn generieke media- en debatframes gekwantificeerd op basis van een coderingssysteem met gesloten vragen uit bijlage A. Daarbij geldt dat de hoeveelheid vragen per frame waar het artikel aan voldoet de score bepaalt. Bijvoorbeeld: wanneer een artikel of debatbijdrage een verantwoordelijkheidsframe bevat en daarbij aan drie van de vijf responderende vragen voldoet, krijgt deze een score van 0,6 op verantwoordelijkheidsframe. Wanneer een artikel daarnaast ook een economisch frame bevat, waarbij een van drie de vragen met ja kan worden beantwoord, krijgt dit artikel een 0,33 voor de aanwezigheid van economische frames. In dit onderzoek zal een framescore $\geq 0,50$ worden geïnterpreteerd als een aanwezigheid van dit frame, terwijl een frame beperkt tot niet aanwezig is wanneer geldt $0 < \text{framescore} < 0,50$.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn een correlatiematrix, two-way ANOVA en lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Alle statische toetsen zijn in Jamovi uitgevoerd. Als eerste is een Pearson-correlatiematrix opgesteld om de samenhang tussen mediaframes en debatframes te onderzoeken. Daarnaast is hiermee ook de onderlinge relatie tussen verschillende frames in kaart gebracht. Pearson-correlaties zijn geschikt omdat de frames zijn gecodeerd als continue variabelen met waarden tussen 0 en 1 (Cohen et al., 2003). De correlatiematrix biedt inzicht in welke frames samen voorkomen en waar mogelijk invloed van media op de politieke agenda is. Significantie is hierin gemarkeerd op drie niveaus: $p < .05$, $p < .01$ en $p < .001$, in lijn met Cohen et al. (2003).

Om het effect van politieke signatuur op framegebruik te analyseren, is per frame een two-way ANOVA uitgevoerd. Hierbij zijn coalitiepositie (coalitie vs. oppositie) en ideologie (links, centrum, rechts) als categorische voorspellers meegenomen. De two-way ANOVA toets maakt het mogelijk om zowel de hoofdeffecten als interactie-effecten tussen de voorspellers te analyseren (Field, 2018). Voor het uitvoeren van de analyse zijn eerst enkele statistische aannames gecontroleerd om de betrouwbaarheid en validiteit van de resultaten te waarborgen. ANOVA gaat uit van een normale verdeling van de afhankelijke variabele, het is daarom nodig om normaliteit te controleren met behulp van de Shapiro-Wilk-test (Field, 2018). In geen van de modellen werd de normaliteitsaanname significant geschonden ($p > .05$). Met behulp van de Levene's test is getoetst of de spreiding van de afhankelijke variabele gelijk is tussen de onderzochte groepen. Dit is nodig omdat ongelijke varianties kunnen leiden tot een verhoogde kans op Type-I fouten (Field, 2018). Bij deze aanname is ook geen significante schending gevonden. Tenslotte is de onafhankelijke steekproefverdeling geborgd doordat elk artikel en elke debatabijdrage maar één keer is meegenomen. Voor alle regressieanalyses is een significantie niveau van $\alpha = 0.05$ gehanteerd. Er is geen correctie voor multiple testing toegepast, omdat de analyses per frame thematisch van elkaar gescheiden waren.

Per frame zijn vervolgens vier lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Voor de analyses zijn enkele aannames gecontroleerd. Allereerst moet er een lineair verband zijn tussen de afhankelijke variabele en onafhankelijke variabelen. Dit is met behulp van scatterplots van residuen visueel beoordeeld. De residuen vertoonden een willekeurig patroon, wat duidt op een acceptabele mate van lineariteit (Field, 2018). Voor de regressieanalyse zijn ook de Shapiro-Wilk-test en Levene's test uitgevoerd en voor beide zijn geen significante schendingen gevonden ($p > .05$). Multicollineariteit tussen de voorspellers is beoordeeld aan de hand van Variance Inflation Factor (VIF)-scores. De VIF-scores bleven in alle modellen onder de 2, er was daarom geen sprake van problematische multicollineariteit tussen de voorspellers (Field, 2018). Tenslotte geldt ook voor deze analyse dat de onafhankelijke steekproefverdeling geborgd was doordat elk artikel en elke bijdrage maar één keer is meegenomen.

In Model 1 is het effect van de controle variabelen Aantal_Artikelen en Lengte_Bijdrage op de afhankelijke variabele Debatframe_score getoond. Voor Model 2 werd daar ook de onafhankelijke variabele Mediaframe_score aan toegevoegd om zo de eerste hypothese te kunnen beantwoorden. In Model 3 zijn de modererende variabelen LinksRechts en OppositieCoalitie toegevoegd om antwoord te kunnen geven op de laatste twee hypothesen. Tenslotte zijn in Model 4 de interactietermen LinksRechts*Mediaframe_Score en Oppositie*Mediaframe_score toegevoegd.

3.7 Validiteit

Voor het onderzoek naar frames is gebruik gemaakt van de gevalideerde vragenlijst die Semetko en Valkenburg (2000) hebben ontwikkeld. Daarnaast zijn de concepten geoperationaliseerd op basis van bronnen, waardoor de interne validiteit klopt. Doordat gebruik is gemaakt van een vragenlijst om de aanwezigheid van frames te onderzoeken zijn de resultaten consistent en daarmee ook betrouwbaar. Omdat het onderzoek een case studie is kunnen de resultaten niet volledig worden gegeneraliseerd naar andere beleidsterreinen, media-outlets of landen. In dit onderzoek is alleen gebruik gemaakt van reeds gepubliceerde, openbare informatie. Daarmee wordt dus geen inbreuk gemaakt op de privacy van derden en het is dan ook niet nodig geweest om informed consent te vragen bij de onderzochte actoren.

4. Resultatensectie

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van dit onderzoek worden gepresenteerd. In Tabel 1 zijn per krant de gemiddelde framescores uitgewerkt, waarbij aan de hand van een heatmap ook opvallende resultaten zijn weergegeven. De gemiddelde framescores zijn ongewogen. In de volgende paragraaf zal aan de hand van citaten uit de artikelen inzicht worden gegeven in het framegebruik van kranten in de onderzochte periode.

4.1 Framegebruik in kranten

4.1.1 Verantwoordelijkheidsframe

In Tabel 1 is duidelijk zichtbaar dat het verantwoordelijkheidsframe vrijwel altijd aanwezig is in de berichtgeving over de stikstofcrisis. Alleen het AD scoort in aanloop naar het debat van 17 oktober 2019 lager dan 0,50 op dit frame, maar met een score van 0,48 scoort deze krant alsnog hoog op dit frame. In de kranten wordt vooral verantwoordelijkheid toebedeeld aan de overheid en de landbouwsector. In het volgende citaat, dat komt uit de Volkskrant in aanloop naar het debat van 18 december 2019, komt dit ook naar voren:

Vanaf begin jaren tachtig onderkennen kabinetten weliswaar dat er een mestprobleem bestaat, maar de maatregelen die ze ertegen nemen worden stevast verwaterd onder druk van de landbouwsector (Hofs, 2019)

Dit citaat heeft een score van 0,50 op het verantwoordelijkheidsframe, omdat hierin verantwoordelijkheid wordt toegeschreven aan de overheid en een andere partij, de landbouwsector, waardoor vraag 1b en 1d uit het coderingschema in bijlage A met ja worden beantwoord. Het verantwoordelijkheidsframe was in de Volkskrant sowieso veelvuldig aanwezig en daarom scoort deze krant dan ook het hoogste op dit frame van alle onderzochte kranten.

4.1.2 Conflictframe

Naast het verantwoordelijkheidsframe is het conflictframe ook regelmatig aanwezig in de artikelen.

Dit is vooral duidelijk wanneer kranten het woord laten aan vertegenwoordigers van verschillende belangengroepen of wanneer zij verslag doen van de boerenprotesten die een grote rol speelden in de onderzochte periode. In het volgende fragment uit het NRC, een krant die hoog scoort op het conflictframe, komt dit duidelijk naar voren:

De actiedag van de boeren in het Gelderse Stroe begint vroeg, op het erf van melkveehouder Gert Jan Brouwer. BBB-frontvrouw Caroline van der Plas is blijven slapen en heeft de koeien gemolken, ontbeten met het gezin met vijf kinderen en geeft met een mok koffie haar mening over het „onrecht" dat het kabinet de boeren in Nederland aandoet. „Wat je er ook tegenin brengt, de boeren mogen niks zelf doen. Andere sectoren krijgen miljarden om te innoveren, de boeren krijgen een heel klein deel (Schreuder, 2022)

Dit citaat scoort op zowel het conflictframe als het human interestframe een score van 0,50. Er wordt namelijk een menselijk ‘gezicht’ op de crisis geplakt, terwijl mevrouw van der Plas kritiek op de overheid heeft en daarnaast in termen van winnaars of verliezers spreekt en daarmee aan twee vragen bij conflictframes voldoet.

4.1.3 Moraliteitsframe

Het moraliteitsframe is nauwelijks aanwezig in de onderzochte periode. Wanneer deze wel aanwezig was, lag de focus daarbij op de plicht die mensen hebben om de natuur te beschermen. In de artikelen kwam echter weinig strijd naar voren over het belang van het beschermen van de natuur, maar lag de focus meer op wiens schuld de achteruitgang van natuur was en wat nou die natuur is die beschermd zou moeten worden. Daar speelde morele discussie dan ook geen rol.

4.1.4 Economisch frame

Bij economische frames worden toekomstige winsten/verliezen, kosten en het economisch effect van (al dan niet) beleid om de stikstofcrisis aan te pakken, uitgelicht. In het volgende citaat uit Trouw komen twee van deze aspecten duidelijk naar voren, terwijl dit fragment ook 0,25 op verantwoordelijkheid scoort. In het citaat wordt namelijk de nadruk gelegd op het feit dat landbouw de voornaamste bron van stikstof is, terwijl ook de nadelige economische gevolgen van de crisis en eventueel beleid daarvoor worden benadrukt:

(er) staan door de stikstofcrisis duizenden banen op de tocht. Aangezien de landbouw de voornaamste bron van stikstof is in Nederland , zou het sluiten van de meest vervuilende veehouderijen ruimte kunnen bieden om stilliggende bouwprojecten alsnog te realiseren (Hakkenes, 2020)

Het economisch frame komt veel voor in artikelen van het NRC, een krant die een liberaal karakter heeft met een focus op economisch nieuws.

4.1.5 Human interestframe

Het human interestframe is hierboven al aan bod gekomen bij het conflictframe. Dit frame kwam dan ook vooral terug wanneer werd ingezoomd op de rol van verschillende belangengroepen in de stikstofcrisis. Daarbij lag de focus primair op de impact van de stikstofcrisis op individuele boeren of de rol van natuurbeschermers als Johan Vollenbroek bij het ontstaan van de crisis.

Tabel 1*Gemiddelde framescore per krant voor debat N = 170*

Debat	Krant/Frame	Verantwoordelijkheid	Conflict	Moraliteit	Economisch	Human Interest
17-10-2019	AD	0,48	0,56	0,06	0,25	0,40
17-10-2019	NRC	0,57	0,38	0,06	0,28	0,42
17-10-2019	Telegraaf	0,64	0,50	0,13	0,13	0,25
17-10-2019	Trouw	0,51	0,21	0,10	0,24	0,29
17-10-2019	Volkskrant	0,60	0,33	0,00	0,11	0,17
17-10-2019	Totaal	0,54	0,42	0,07	0,22	0,33
18-12-2019	AD	0,63	0,44	0,08	0,36	0,23
18-12-2019	NRC	0,63	0,38	0	0,17	0,16
18-12-2019	Telegraaf	0,53	0,47	0	0,38	0,28
18-12-2019	Trouw	0,58	0,40	0,03	0,27	0,15
18-12-2019	Volkskrant	0,77	0,46	0	0,14	0,21
18-12-2019	Totaal	0,62	0,43	0,03	0,28	0,21
18-06-2020	AD	0,65	0,44	0	0,33	0,19
18-06-2020	NRC	0,60	1,00	0	0,67	0,50
18-06-2020	Telegraaf	0,60	0,63	0	0,50	0
18-06-2020	Trouw	0,70	0,25	0	0,67	0,13
18-06-2020	Volkskrant	0,73	0,50	0,11	0,44	0,17
18-06-2020	Totaal	0,67	0,50	0,03	0,47	0,17
10-12-2020	AD	0,60	0,50	0	0,50	0,25
10-12-2020	NRC	0,60	1,00	0	0,33	0,25
10-12-2020	Telegraaf	0,80	0,75	0	0	0
10-12-2020	Trouw	0,72	0,35	0	0,47	0,15
10-12-2020	Volkskrant	1,00	0,75	0	0,67	0,50
10-12-2020	Totaal	0,72	0,53	0	0,43	0,20

23-06-2022	AD	0,63	0,42	0,11	0,56	0,21
23-06-2022	NRC	0,60	0,75	0,33	0,50	0,75
23-06-2022	Telegraaf	0,72	0,55	0,33	0,33	0,55
23-06-2022	Trouw	0,57	0,29	0	0,44	0,17
23-06-2022	Volkskrant	0,54	0,61	0,14	0,29	0,32
23-06-2022	Totaal	0,61	0,49	0,15	0,41	0,34
03-11-2022	AD	0,54	0,39	0	0,48	0,29
03-11-2022	NRC	0,60	0,33	0	0,67	0,00
03-11-2022	Telegraaf	0,68	0,40	0	0,13	0,35
03-11-2022	Trouw	0,60	0,32	0	0,19	0,29
03-11-2022	Volkskrant	0,69	0,39	0,07	0,30	0,39
03-11-2022	Totaal	0,63	0,37	0,02	0,32	0,30

Noot. Donkergroen wijst op scores $\geq .10$ boven het gemiddelde van die onderzochte periode; rood wijst op scores $\geq .10$ lager. Voor totaal is het gewogen gemiddelde berekend.

4.2 Framegebruik door politieke partijen

In deze paragraaf zijn per debat de gemiddelde framescores in debatten verwerkt in Tabel 2. In de volgende paragraaf zullen de bijzonderheden in deze tabel worden toegelicht. Om de invloed van politiek signatuur op het gebruik van frames te analyse is per frame een two-way ANOVA uitgevoerd met twee factoren: CoalitieOppositie (coalitie vs. oppositie) en LinksRechts (links, centrum, rechts). De resultaten van deze analyse worden in deze paragraaf toegelicht. Per frame worden de hoofdeffecten en interactie-effecten tussen de factoren toegelicht.

4.2.1 Verantwoordelijkheidsframe

Het verantwoordelijkheidsframe is consistent aanwezig bij de onderzochte oppositiepartijen (scores tussen de 0.53 en 0.80), terwijl coalitiepartijen structureel lagere scores halen op dit frame. Deze trend toont dat regeringspartijen minder snel geneigd zijn verantwoordelijkheid aan te wijzen binnen dit dossier. Oppositiepartijen zijn juist geneigd om actief de rol van de regering in deze crisis te benadrukken. Zo benadrukt de PvdA (links en oppositie) in het volgende citaat het gebrekkige handelen van de vier coalitiepartijen. Het citaat scoort een 0.50 op het verantwoordelijkheidsframe, omdat hierin niet alleen de verantwoordelijkheid van de kabinetspartijen wordt benadrukt, maar ook dat deze met beleid iets zouden kunnen doen aan de stikstofcrisis:

Het is nu drie jaar geleden dat de rechter de uitspraak heeft gedaan waarin hij zei dat het stikstofbeleid van toen van tafel moest. Sindsdien kijken CDA, VVD, D66 en ChristenUnie ernaar, en laten ze het gebeuren. Het ongeluk speelt zich voor onze ogen af en deze partijen zitten op hun handen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022a)

4.2.2 Conflictframe

De gemiddelde conflictframe score ligt hoger in de bijdrages van oppositiepartijen dan bij de coalitiepartijen, met name bij de debatten in 2019 en 2020. Oppositiepartijen lijken daarmee vaker de nadruk te leggen op de meningsverschillen die bestaan binnen deze crisis en gebruiken hun bijdrage ook zelf om kritisch te zijn richting de coalitie. Opvallend is ook hoe de rechtse coalitiepartij VVD het conflict frame regelmatig juist volledig uit de weg gaat. Daarnaast lijkt dit frame in de praktijk vaak samen te gaan met het verantwoordelijkheidsframe.

In het citaat van Barry Madlener (PVV), met een score van 0,4 op verantwoordelijkheid en 0,5 op conflict, hieronder komt dit goed samen, omdat stevige kritiek en een alternatieve visie op de crisis worden gecombineerd met het aanwijzen van schuldigen.

Wat de PVV betreft is de hoeveelheid stikstof dan ook niet het probleem. De wetten en regels die de bouwers beletten te bouwen en die boeren beletten te boeren, zijn het probleem. Dit probleem is gecreëerd door dit linksige kabinet en door hen die beweren begaan te zijn met de natuur (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2019b)

4.2.3 Moraliteitsframe

In tegenstelling tot de onderzochte krantenartikelen komt het moraliteitsframe vaker voor op de politieke agenda. Met name linkse oppositiepartijen als de PvdD en GroenLinks gebruiken dit frame, om nadruk te leggen op natuurbeschermingsmoraal en dierenleed. Daarnaast wordt dit frame door de christelijke centrumpartijen ook regelmatig gebruikt doordat zij stikstofbeleid in de context van Gods schepping van de natuur plaatsen. Dat blijkt uit de bijdrages van Vestering (PvdD) en Boswijk (CDA) in 2022:

De dieren hebben het allermeeeste te verliezen bij deze kabinetsplannen. De dieren.... Die massaal worden vergast bij het uitbreken van dierziekten. Zij worden nog altijd vergeten in deze discussie. Als je begint vanaf het perspectief van het dier, zal je zien hoeveel problemen je kunt oplossen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022b)

Zij gaat ook over de zorg voor de schepping en de verantwoordelijkheid die wij hebben voor de generaties na ons. Als we deze transitie tot een succes willen maken, moeten wij als politiek, van links tot rechts, naast de boeren gaan staan in plaats van tegenover hen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022a)

4.2.4 Economisch frame

Economische frames komen relatief vaak voor in de bijdrages van rechtse coalitie partijen. Dit is in lijn met de politieke ideologie van de VVD, die als liberale partij vooral de focus legt op economische belangen en groei. Dit komt dan ook terug in de bijdrages van deze partij, waar met grote regelmaat de economische gevolgen van stikstofbeleid worden benadrukt. Zo ook in het volgende citaat, dat met 0,67 op economisch frame scoort, waar wordt benadrukt dat er kosten moeten worden gemaakt om de stikstofcrisis te bestrijden, maar daarnaast ook de potentiële economische gevolgen van beleid worden benadrukt.

Bijvoorbeeld de investering in een stalsysteem dat zorgt voor minder stikstofuitstoot. Als je voor zo'n investering staat, zeker nu banken ook afhaken, dan voelt het al heel snel alsof je je hoofd in een financiële strop steekt (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2019a)

4.2.5 Human interestframe

Het Human interestframe wordt zeer wisselend gebruikt in de debatten. Partijen benadrukken vaak dat ze in aanloop van het debat zijn benaderd door stakeholders, met vaak illustratieve verhalen, over de gevolgen van stikstofbeleid. Daarnaast maken politici, zoals Barry Madlener (PVV) in onderstaand citaat, hun inbreng ook persoonlijk door een persoonlijk verhaal of visie te delen.

Ik ben nu 51 jaar en ik ben opgegroeid op het platteland. Ik kan me heel goed herinneren hoe het er vroeger aan toe ging, hoe de natuur en het milieu erbij stonden . . . Je krijgt hier als je dit aanhoort bijna het gevoel dat Nederland er heel slecht voorstaat en dat is niet zo. Nederland is eigenlijk een heel mooi en schoon land (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2020)

Tabel 2*Gemiddelde framescore per politiek signatuur en debat N=78*

Debat	LinksRechts	OppositieCoalitie	Verantwoordelijkheid	Conflict	Moraliteit	Economisch	Human Interest
17-10-2019	Centrum	Coalitie	0,73	0,42	0	0,11	0,58
17-10-2019	Centrum	Oppositie	0,80	0,25	0	0,67	0,75
17-10-2019	Links	Oppositie	0,80	0,63	0,33	0,50	0,56
17-10-2019	Rechts	Coalitie	0,40	0	0	0,67	1
17-10-2019	Rechts	Oppositie	0,80	0,58	0,22	0,44	0,58
18-12-2019	Centrum	Coalitie	0,40	0,33	0	0,56	0,08
18-12-2019	Links	Oppositie	0,70	0,31	0,17	0,42	0,12
18-12-2019	Rechts	Coalitie	0,20	0,25	0	0,33	0
18-12-2019	Rechts	Oppositie	0,60	0,50	0	0	0,25
18-06-2020	Centrum	Coalitie	0,47	0,25	0	0,33	0,08
18-06-2020	Links	Oppositie	0,65	0,50	0,17	0	0,38
18-06-2020	Rechts	Coalitie	0,60	0,25	0	0,33	0
18-06-2020	Rechts	Oppositie	0,60	0,67	0	0,33	0,25
10-12-2020	Centrum	Coalitie	0,67	0,08	0,44	0,33	0
10-12-2020	Centrum	Oppositie	0,60	0,25	0	0	0
10-12-2020	Links	Oppositie	0,60	0,44	0,08	0,42	0,12
10-12-2020	Rechts	Coalitie	0,40	0	0	0,67	0,25
10-12-2020	Rechts	Oppositie	0,53	0,58	0	0,11	0,58
23-06-2022	Centrum	Coalitie	0,47	0,25	0,22	0,33	0,67
23-06-2022	Links	Oppositie	0,72	0,45	0,27	0,53	0,15
23-06-2022	Rechts	Coalitie	0,40	0	0	0,67	0,25
23-06-2022	Rechts	Oppositie	0,60	0,58	0,06	0,22	0,33
03-11-2022	Centrum	Coalitie	0,60	0,25	0,44	0	0,25
03-11-2022	Links	Oppositie	0,70	0,38	0,11	0,22	0,17
03-11-2022	Rechts	Coalitie	0,40	0,25	0	0	0,50
03-11-2022	Rechts	Oppositie	0,63	0,42	0,11	0,11	0,54

Noot. Donkergroen wijst op scores $\geq .10$ boven het gemiddelde van die onderzochte periode; rood wijst op scores $\geq .10$ lager. Tabel toont het gemiddelde gebruik van frames in politieke bijdragen gegroepeerd op basis van coalitiepositie en ideologische richting, per debat

4.3 Correlatiematrix

De meeste correlaties tussen mediaframes en politieke frames zijn matig en niet statistisch significant. Toch zijn er twee significante relaties duidelijk zichtbaar. Ten eerste een negatieve correlatie tussen Verantwoordelijkheid_Media en Verantwoordelijkheid_Debat ($r = -.254, p < .05$). Wanneer de media het verantwoordelijkheidsframe meer inzetten gebruiken politieke partijen het frame dus juist minder. Daarnaast is er een positieve relatie tussen HumanInterest_Media en HumanInterest_Debat ($r = .232, p < .05$). In tegenstelling tot het verantwoordelijkheidsframe komt het human interestframe dus wel gezamenlijk voor. Dit kan mede verklaard worden doordat politici soms specifiek refereren naar artikelen die ze in de krant hebben gelezen. Caroline van der Plas refereert in het debat van 23 juni bijvoorbeeld aan haar bezoek aan de boer in Stroe dat eerder in het NRC was beschreven:

Dat zagen we gisteren in Stroe, waar ook vele burgers waren . . . Nu krijgt de familie ineens te horen dat ze weg moet, omdat de natuur bedreigd zou worden. Wie er echt bedreigd wordt, is de boer (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022a)

Tegelijkertijd vertonen Verantwoordelijkheid_Media en HumanInterest_Debat juist een sterke negatieve en significante correlatie ($r = -.404, p < .001$). Hoe vaker de media het verantwoordelijkheidsframe gebruiken, hoe minder politici het human interestframe gebruiken. Dit zou kunnen wijzen op inhoudelijke botsing tussen deze frames of juist dat deze in verschillende communicatiestrategieën worden gebruikt. De Pearson-correlatieanalyse toont ook een significante relatie aan tussen verantwoordelijkheid- en conflictframes in debatten ($r = .258, p < .05$). Dit betekent dat deze frames vaker samen worden gebruikt. Iets wat in het citaat van Barry Madlener, uit het debat van 18 december 2019, eerder in dit hoofdstuk ook al naar voren kwam (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2019b). Daarnaast zijn er ook sterke significante correlaties tussen verschillende mediaframes gevonden. Zo correleren economische en conflictframes zeer sterk ($r = .740, p < .001$) en daarnaast economische en verantwoordelijkheidsframes ($r = .760, p < .001$). Dit betekent dat deze frames vaak samen voorkomen in de media. Tenslotte, is er ook een sterke negatieve correlatie gevonden tussen Human Interest en verantwoordelijkheidsframes in de media ($r = -.751, p < .001$). Dit betekent dat deze frames juist weinig samen in artikelen verschijnen.

Tabel 3*Correlatiematrix*

Variabele	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Verantwoordelijkheid_Debat	.62	.18	—									
2.Conflict_Debat	.4	.24	.258*	—								
3.Moraliteit_Debat	.13	.24	.045	-.003	—							
4.Economisch_Debat	.29	.3	.003	-.116	.072	—						
5.HumanInterest_Debat	.32	.29	.153	.180	.073	.006	—					
6.Verantwoordelijkheid_Media	.63	.05	-.254*	-.143	-.065	-.146	-.404***	—				
7.Conflict_Media	.45	.06	-.149	.027	-.059	.143	-.186	.547***	—			
8.Moraliteit_Media	.05	.05	.058	.130	.057	.196	.182	-.531***	.172	—		
9.Economisch_Media	.36	.09	-.217	-.019	-.055	-.099	-.292*	.760***	.740***	.024	—	
10.HumanInterest_Media	.26	.07	.232*	.083	.148	.091	.390***	-.751***	-.429***	-.475***	.690***	—

Noot. Pearson-correlaties tussen tien debat- en mediaframes. *M* = gemiddelde; *SD* = standaarddeviatie. Significantie aangeduid met: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. N=

4.4 Two-way ANOVA

Om te onderzoeken of het gebruik van frames verschilt op basis van politieke signatuur is voor elk frame een two-way ANOVA toets uitgevoerd. Daarbij is per frame gekeken naar het effect van de onafhankelijke variabelen Coalitiepositie (coalitie vs. oppositie) en Ideologische positie (links, centrum, rechts) op de afhankelijke variabele: framegebruik in debatbijdrages.

4.4.1 Verantwoordelijkheidsframe

De analyse toont een significant effect voor zowel coalitiepositie ($F(1) = 16,63, p < .001$) als ideologische positie ($F(2) = 5.61, p = .021$). Oppositiepolitici gebruiken het verantwoordelijkheidsframe dus vaker dan coalitiepartijen. Daarnaast gebruiken linkse partijen dit frame vaker dan rechtse partijen in de onderzochte periode. Het interactie-effect tussen deze twee factoren is echter niet significant ($p = .635$), wat betekent dat beide effecten onafhankelijk van elkaar optreden.

4.4.2 Conflictframe

Bij het conflictframe toont de analyse ook een significant effect voor coalitiepositie ($F = 21.90, p < .001$), waarbij politici van oppositiepartijen duidelijk vaker het conflictframe gebruiken in debatten dan coalitiepartijen. Er werd hier geen significant effect gevonden voor de ideologische positie van partijen en het gebruik van het conflictframe. Daarnaast ontbreekt ook een significant interactie-effect.

4.4.3 Overige frames

Voor de moraliteit, economisch en human interestframes zijn geen significante effecten ($p > .050$) gevonden voor beide factoren of hun interactie. Deze frames lijken daarom niet systematisch gekoppeld te kunnen worden aan het politieke signatuur van politieke partijen.

4.5 Lineaire regressies

4.5.1 Verantwoordelijkheidsframe

Model 1, met alleen controlevariabelen, was niet significant ($F(2, 73) = 0.91, p = .409$) en verschilde ook niet van een model zonder voorspellers. Voor Model 2 werd Media_Verantwoordelijkheid toegevoegd, echter was dit model net niet significant ($F(3, 72) = 2.07, p = .112$). Wel leidde de toevoeging van deze variabele tot een significante verbetering van het model ($R^2\text{-change} = 0.06, F\text{-change}(1, 72) = 4.31, p < .05$). In Model 3 zijn de moderators toegevoegd en dit model is wel significant ($F(6, 69) = 5.19, p < .001$). CoalitieOppositie is hier de sterkste voorspeller ($b = 0.22, p < .001$), maar ook Rechts-Centrum is significant ($b = -0.14, p < 0.05$). Het effect van Media_Verantwoordelijkheid op Debat_Verantwoordelijkheid is negatief, wat indiceert dat een hoger gebruik van het verantwoordelijkheidsframe in media leidt tot minder gebruik van dit frame in debatten. Daarnaast gebruiken oppositiepartijen het frame significant vaker dan coalitiepartijen en rechtse partijen het vaker dan centrumpartijen. Model 4, met daarin de interactietermen, bleef wel significant ($F(9, 66) = 3.49, p = 0.001$), maar voegde geen variantie toe ($R^2\text{-change} = 0.01, p = .558$).

Tabel 4*Resultaten regressieanalyse verantwoordelijkheidsframe*

	Model 1 <i>b</i> (Sf)	Model 2 <i>b</i> (Sf)	Model 3 <i>b</i> (Sf)	Model 4 <i>b</i> (Sf)
<i>Controlevariabelen</i>				
Aantal_Artikelen	0.002 (0.002)	-0.002 (0.003)	-0.002 (0.002)	-0.002 (0.002)
Lengte_Bijdrage	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Media_Verantwoordelijkheid		-1.47* (0.71)	-1.57* (0.63)	-1.01 (0.88)
<i>Moderator</i>				
Links-Centrum			-0.07 (0.07)	-0.17 (0.72)
Rechts-Centrum			-0.14* (0.06)	-0.26 (0.62)
CoalitieOppositie			0.22*** (0.06)	0.78 (0.65)
<i>Interactietermen</i>				
Media_Verantwoordelijkheid*(Links-Centrum)				0.17 (1.14)
Media_Verantwoordelijkheid*(Rechts-Centrum)				0.19 (0.98)
Media_Verantwoordelijkheid*CoalitieOppositie				-0.90 (1.04)
Constante	0.56*** (0.08)	1.59** (0.50)	1.54*** (0.44)	1.20* (0.58)
R^2	0.02	0.08	0.31	0.32
Aangepaste R^2	0.00	0.04	0.25	0.23
R^2 -change	-	0.06*	0.23***	0.01
<i>N</i>	76	76	76	76

Noot. Significantie aangeduid met: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

4.5.2 Conflictframe

Voor het conflictframe was Model 1 ook niet significant ($F(2, 73) = 1.46, p = .238$) en was er geen verschil met het nulmodel. In Model 2 is Media_Conflict toegevoegd, maar dit heeft geen significante verbetering opgeleverd ($R^2\text{-change} = 0.02$). Model 3 is daarentegen wel significant en ($F(6, 69) = 4.48, p < .001$) en duidelijk verbeterd ten opzichte van Model 2 ($R^2\text{-change} = 0.23, p < .001$). binnen dit model was CoalitieOppositie significant ($b = 0.28, p < .01$). Oppositiepartijen zetten het conflictframe dus vaker in dan coalitiepartijen. Model 4 bleef significant ($F(9, 66) = 3.33, p = .002$), maar de interactietermen droegen niet bij aan het verklarend vermogen van het model ($R^2\text{-change} = 0.03$).

Tabel 5*Resultaten regressieanalyse conflictframe*

	Model 1 <i>b</i>	Model 2 <i>b</i>	Model 3 <i>b</i>	Model 4 <i>b</i>
	(Sf)	(Sf)	(Sf)	(Sf)
<i>Controlevariabelen</i>				
Aantal_Artikelen	-0.001 (0.002)	0.001 (0.003)	0.002 (0.003)	0.002 (0.003)
Lengte_Bijdrage	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Media_Conflict		0.77 (0.72)	0.81 (0.64)	-0.71 (1.10)
<i>Moderator</i>				
Links-Centrum			-0.06 (0.10)	-0.28 (0.86)
Rechts-Centrum			0.00 (0.09)	-0.46 (0.75)
CoalitieOppositie			0.28** (0.09)	-0.23 (0.74)
<i>Interactietermen</i>				
Media_Conflict*(Links-Centrum)				0.45 (1.86)
Media_Conflict*(Rechts-Centrum)				1.01 (1.62)
Media_Conflict*CoalitieOppositie				1.14 (1.62)
Constant	0.52*** (0.10)	0.12 (0.38)	-0.14 (0.34)	0.55 (0.53)
<i>R</i> ²	0.04	0.05	0.28	0.31
Aangepaste <i>R</i> ²	0.01	0.01	0.22	0.22
<i>R</i> ² -change	—	0.02	0.23***	0.03
<i>N</i>	76	76	76	76

Noot. Significantie aangeduid met: **p* < .05, ***p* < .01, ****p* < .001

4.5.3 Moraliteitsframe

Geen van de modellen voor het moraliteitsframe was significant. Model 1 verschilde niet van het model zonder voorspellers ($F(2, 73) = 1.30, p = .280$), maar ook Model 2 ($F(3, 72) = 1.01, p = .391$), Model 3 ($F(6, 69) = 1.23, p = .300$) en Model 4 ($F(9, 66) = 0.98, p = .462$) lieten geen significante verbeteringen zien. $R^2\text{-change} \leq 0.06$ voor alle modellen en geen enkele variabele bleek voorspellend voor het gebruik van het moraliteitsframe in debatbijdrages.

Tabel 6*Resultaten regressieanalyse moraliteitframe*

	Model 1 <i>b</i>	Model 2 <i>b</i>	Model 3 <i>b</i>	Model 4 <i>b</i>
	(Sf)	(Sf)	(Sf)	(Sf)
<i>Controlevariabelen</i>				
Aantal_Artikelen	0.002 (0.002)	0.002 (0.002)	0.002 (0.002)	0.002 (0.002)
Lengte_Bijdrage	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Media_Moraliteit		0.37 (0.54)	0.44 (0.53)	-0.49 (1.13)
<i>Moderator</i>				
Links-Centrum			-0.02 (0.11)	-0.10 (0.16)
Rechts-Centrum			-0.13 (0.10)	-0.16 (0.14)
CoalitieOppositie			0.04 (0.10)	0.03 (0.14)
<i>Interactietermen</i>				
Media_Moraliteit*(Links-Centrum)				1.69 (2.34)
Media_Moraliteit*(Rechts-Centrum)				0.69 (2.06)
Media_Moraliteit*CoalitieOppositie				0.06 (1.99)
Constant	-0.01 (0.10)	-0.03 (0.11)	0.00 (0.12)	0.05 (0.13)
<i>R</i> ²	0.03	0.04	0.10	0.12
Aangepaste <i>R</i> ²	0.01	0.00	0.02	-0.00
<i>R</i> ² -change	—	0.01	0.06	0.02
<i>N</i>	76	76	76	76

Noot. Significantie aangeduid met: **p* < .05, ***p* < .01, ****p* < .001

4.5.4 Economisch frame

Model 1 van het economisch frame was niet significant ($F(2, 73) = 1.73, p = .185$) en verschilde ook niet van het nulmodel. Model 2 liet maar een zeer beperkte verbetering zien en dus was ook niet significant. Voor Model 3 ($F(6, 69) = 1.15, p = .345$) en Model 4 ($F(9, 66) = 0.96, p = .477$) geldt ook dat deze niet significant waren. Net als bij het moraliteitsframe voorspelde geen van de variabelen het gebruik van het economisch frame.

Tabel 7*Resultaten regressieanalyse economisch frame*

	Model 1 <i>b</i>	Model 2 <i>b</i>	Model 3 <i>b</i>	Model 4 <i>b</i>
	(Sf)	(Sf)	(Sf)	(Sf)
<i>Controlevariabelen</i>				
Aantal_Artikelen	0.005 (0.003)	0.015 (0.008)	0.013 (0.009)	0.012 (0.009)
Lengte_Bijdrage	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Media_Economisch		1.62 (1.24)	1.39 (1.28)	1.72 (1.45)
<i>Moderator</i>				
Links-Centrum			0.15 (0.14)	-0.00 (0.53)
Rechts-Centrum			0.04 (0.12)	-0.25 (0.46)
CoalitieOppositie			-0.10 (0.12)	0.38 (0.46)
<i>Interactietermen</i>				
Media_Economisch*(Links-Centrum)				0.47 (1.47)
Media_Economisch*(Rechts-Centrum)				0.85 (1.27)
Media_Economisch*CoalitieOppositie				-1.39 (1.28)
Constant	0.07 (0.12)	-0.84 (0.71)	-0.68 (0.74)	-0.75 (0.78)
<i>R</i> ²	0.05	0.07	0.09	0.12
Aangepaste <i>R</i> ²	0.02	0.03	0.01	-0.00
<i>R</i> ² -change	—	0.02	0.02	0.03
<i>N</i>	76	76	76	76

Noot. Significantie aangeduid met: **p* < .05, ***p* < .01, ****p* < .001

4.5.5 Human interestframe

Voor het human interestframe waren er wel significante modellen. Model 1 was niet significant ($F(2, 73) = 2.05, p = .136$), maar het toevoegen van Media_HumanInterest in Model 2 zorgde wel voor een significant model ($F(3, 72) = 4.35, p = .007$) met een verbetering ($R^2\text{-change} = 0.10, p < .01$). Model 3 was daarnaast ook significant ($F(6, 69) = 3.22, p = .008$) en Model 4 ($F(9, 66) = 3.53, p = .001$) toonde een verdere toename in verklaarde variantie ($R^2\text{-change} = 0.11, p < .01$). Media_HumanInterest bleef in elk model een sterke voorspeller ($1.44 \leq b \leq 3.69, p < .01$). Hoe meer aandacht er in de media is voor human interestframes, hoe vaker deze terugkomen in debatbijdrages.

Tabel 8*Resultaten regressieanalyse human interestframe*

	Model 1 <i>b</i>	Model 2 <i>b</i>	Model 3 <i>b</i>	Model 4 <i>b</i>
	(Sf)	(Sf)	(Sf)	(Sf)
<i>Controlevariabelen</i>				
Aantal_Artikelen	0.005 (0.003)	0.001 (0.003)	0.002 (0.003)	0.002 (0.003)
Lengte_Bijdrage	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)
<i>Onafhankelijke variabele</i>				
Media_HumanInterest		1.59** (0.54)	1.44** (0.54)	3.69*** (0.90)
<i>Moderator</i>				
Links-Centrum			-0.13 (0.13)	0.27 (0.48)
Rechts-Centrum			0.05 (0.11)	0.33 (0.41)
CoalitieOppositie			0.09 (0.11)	0.59 (0.41)
<i>Interactietermen</i>				
Media_HumanInterest*(Links-Centrum)				-1.58 (1.77)
Media_HumanInterest*(Rechts-Centrum)				-1.10 (1.52)
Media_HumanInterest*CoalitieOppositie				-1.88 (1.51)
Constant	0.18 (0.12)	-0.12 (0.16)	-0.16 (0.16)	-0.76** (0.25)
R^2	0.05	0.15	0.22	0.33
Aangepaste R^2	0.03	0.12	0.15	0.23
R^2 -change	—	0.10**	0.07*	0.11**
N	76	76	76	76

Noot. Significantie aangeduid met: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5. Conclusie en discussie

In deze studie is onderzocht in hoeverre mediaframes over de stikstofproblematiek invloed uitoefenen op de politieke agenda in Nederland tussen 2019 en 2022, en wat de rol van politieke signatuur is in deze relatie. Daarvoor is de volgende hoofdvraag opgesteld:

In hoeverre beïnvloeden mediaframes over stikstofproblematiek in Nederland politieke agenda's tussen 2019-2022 en wat is het effect van politiek signatuur op deze relatie?

5.1 Conclusie

In het volgende gedeelte zal antwoord worden gegeven op de empirische deelvragen, alvorens de hoofdvraag wordt beantwoord.

5.1.1 Deelvragen

Deelvraag 1: Welke mediaframes zijn aanwezig in de media-aandacht voor stikstofproblematiek in Nederland tussen 2019 en 2022?

Mediaframes komen wisselend terug in de berichtgeving rond stikstofproblematiek in Nederland. Uit de analyse komt naar voren dat het verantwoordelijkheidsframe het vaakst terugkomt in de onderzochte mediaberichtgeving. Dit wordt gevolgd door het conflictframe, economisch frame, human interestframe en het minst voorkomend was het moraliteitsframe. Dit is in lijn met onderzoek van Semetko en Valkenburg (2000) naar het framen van Europese politiek door Nederlandse media. Een vergelijking tussen het framegebruik van de kwaliteitskranten (Volkskrant, Trouw en NRC) en populaire kranten (AD en Telegraaf) levert maar gedeeltelijk dezelfde resultaten op. Semetko en Valkenburg (2000) vonden dat het verantwoordelijkheidsframe en conflictframe meer in kwaliteitskranten voorkwamen en in populaire kranten het human interestframe. In deze analyse komt het verantwoordelijkheidsframe weliswaar vaker voor bij de kwaliteitskranten, maar het conflictframe juist vaker bij de populaire kranten.

Deelvraag 2: Welke frames rond stikstofproblematiek tussen 2019 en 2022 zijn te vinden in politieke agenda's van verschillende signatuur in Nederland?

Bij het gebruik van frames in de politiek is eenzelfde verdeling te herkennen als mediaframes. Het verantwoordelijkheidsframe komt het vaakst voor, gevolgd door het conflictframe. Deze frames worden vaker gebruikt door linkse oppositiepartijen. Dit is in lijn met onderzoek van Vliegthart en Walgrave (2010) en Thesen (2012) die stellen dat oppositieleden sneller negatieve frames overnemen die het beleid aanvallen, terwijl coalitiepartijen eerder frames gebruiken die hun eigen beleid ondersteunen. Het feit dat de kabinetten Rutte II en III centrumrechtse partijen bevatten, verklaart dan ook dat linkse partijen vaker de overheid verantwoordelijk stellen voor de stikstofcrisis. Uit de regressieanalyses van deze frames komt ook naar voren dat oppositiepartijen vaker het verantwoordelijkheids- en conflictframe gebruiken, maar niet dat zij deze uit de media overnemen. Sterker nog, het verantwoordelijkheidsframe in politieke bijdrage heeft een negatieve relatie met het gebruik in de media. Dit betekent dat *Hypothese 2*, namelijk: Oppositiepartijen nemen conflict en aanwijzing van verantwoordelijkheid frames uit nieuwsmedia eerder over in hun politieke agenda dan coalitiepartijen, niet wordt bevestigd.

Het economisch frame en human interestframe worden het vaakst door rechtse partijen gebruikt. Het economisch frame wordt echter vaker door coalitiepartijen gebruikt en het human interestframe door oppositiepartijen. Dit zou te verklaren kunnen zijn doordat economische frames beter resoneren met rechts-conservatieve stemmers. Zo vonden Bloemraad et al. (2016) dat conservatieve stemmers in de Verenigde Staten op het gebied van immigratie meer resoneerde met economische frames dan Democratische stemmers. In datzelfde onderzoek wordt benadrukt dat conservatieve stemmers ook meer resoneren met frames waarin familie centraal staan, iets wat Lakoff (2002) ook al eerder aantoonde. De nadruk ligt bij human interestframes op het persoonlijk maken van problemen, waarbij in het voorbeeld van het gezien in Stroe ook de nadruk werd gelegd op de impact van de stikstofcrisis op de familie (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022a).

Het moraliteitsframe wordt het minst gebruikt in de onderzochte bijdrages. Opvallend daarbij is dat de centrumpartijen dit frame vaker gebruiken dan linkse en rechtse partijen. Dit is te verklaren doordat er twee christelijke centrumpartijen, CDA en ChristenUnie, zijn onderzocht en deze religieuze verwijzingen maakten in hun bijdrages. Het feit dat het moraliteitsframe minder vaak voorkomt, is te verklaren door de aard van de stikstofcrisis. Moraliteitsframes individualiseert beleidsdiscussies en leggen de nadruk op persoonlijke verantwoording (Cibik, 2025). In de Nederlandse stikstofcrisis ligt de nadruk echter op structurele en institutionele beslissingen die hebben bijgedragen aan de crisis.

Deelvraag 3: Wat is de relatie tussen de inhoud van media-aandacht voor stikstofproblematiek en de inhoud van de politieke agenda in Nederland tussen 2019 en 2022?

Uit de analyse komen twee relaties tussen mediaframes en politieke frames naar voren. Een negatieve relatie tussen verantwoordelijkheidsframes in de media en politiek en een positieve relatie tussen human interestframes. Wanneer de media het verantwoordelijkheidsframe meer inzetten gebruiken politieke partijen het frame dus juist minder. In de analyse van de politieke inbreng werd de oorzaak hiervan ook duidelijk. Er was weinig discussie over het feit dat de overheid een grote rol heeft gespeeld bij het ontstaan van de crisis. De discussie richtte zich dan ook vooral op de manier hoe het probleem werd opgelost, waarbij verantwoordelijkheidsframes dus een minder grote rol spelen.

Human interestframes worden door zowel media als politici gebruikt om een breder probleem uit te leggen door een beeld te scheppen van een specifieke persoon die getroffen wordt door het probleem (Boukes et al., 2015). In een technische discussie over stikstof kan dit frame dus worden ingezet om een menselijk beeld aan stikstofbeleid te geven. Boukes et al. (2015) tonen verder aan dat het gebruik van human interestframes door media bijdraagt aan het toeschrijven van verantwoordelijkheid aan overheden.

Hypothese 1: De aanwezigheid van generieke mediaframes over stikstofproblematiek hangt positief samen met de aanwezigheid van dezelfde frames in debatten, waarbij conflictframes sterker worden overgenomen, wordt dus bijna volledig verworpen. Alleen voor human interestframes werd een positieve relatie gevonden.

Deelvraag 4: Wat is het effect van politieke signatuur op het de overname van mediaframes in de politieke agenda in Nederland tussen 2019 en 2022?

De analyses tonen aan dat het effect van politieke signatuur op de overname van frames selectief is en afhankelijk van het type frames. Bij verantwoordelijkheidsframes werd duidelijk dat linkse oppositiepartijen het frame relatief vaker gebruiken dan coalitiepartijen, maar juist minder op media-invloed reageren. Dit sluit aan bij bevindingen van Thesen (2012) en Vliegthart & Walgrave (2011) die stellen dat oppositiepartijen sneller negatieve frames overnemen, maar daarbij bewust eigen accenten zetten, om zich tegen de gevestigde orde af te zetten. Daarmee kunnen zij ook nadruk leggen op de rol van media bij het ontstaan van de stikstofcrisis. In de onderzochte periode bleven de coalitiepartijen, D66, CDA, VVD en ChristenUnie, gelijk en deze hebben alleen een centrum of rechts signatuur. Linkse partijen zijn er dus bij gebaat om de verantwoordelijkheid voor deze crisis bij hen neer te leggen.

Op de positieve relatie tussen human interestframes is het duidelijkste effect te zien bij rechtste oppositiepartijen. Dit sluit aan op het eerdergenoemde werk van Bloemraad et al. (2016) en Lakoff (2002) waaruit naar voren kwam dat rechts-conservatieve stemmers resoneren met human interestframes. Park en Tewksbury (2002) vonden ook dat empathische frames aantrekkelijker zijn voor partijen die aansluiting zoeken bij maatschappelijke onvrede. In de onderzochte periode vonden grootschalige boerenprotesten plaats en rechtse oppositiepartijen, als de BBB, FvD en PVV, haakten hier dan ook op aan. *Hypothese 3:* Als mediaframes aansluiten bij de waarden die horen bij de ideologische signatuur van politici, dan is de kans groter dat zij deze frames overnemen, is daarmee bewezen.

5.1.2 Beantwoording hoofdvraag

Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat mediaframes over stikstofproblematiek in Nederland tussen 2019 en 2022 in beperkte mate invloed uitoefenen op de politieke agenda. Van de onderzochte frames is alleen een relatie aangetoond bij het verantwoordelijkheidsframe en human interestframe. Daarbij is sprake van een negatieve relatie tussen media en politieke agenda in het geval van verantwoordelijkheidsframe en een positieve relatie bij het human interestframe. De negatieve relatie voor het verantwoordelijkheidsframe kan duiden op een strategische afstand van politici tot dominante mediaframes. Waar media de focus leggen op het verantwoordelijkheidsvraagstuk bij het ontstaan van de stikstofcrisis, ligt de focus in het politieke debat op het oplossen van de crisis. Dit kan verklaard worden door het technocratische karakter van dit dossier, waar uitvoeringskwesties belangrijker zijn dan morele, schuldvraagstukken. Geen enkele partij leek de rol van de overheid bij het ontstaan van deze crisis namelijk te ontkennen. Het verschil in framingstrategieën tussen politieke en media komt ook naar voren in het onderzoek van Roggeband en Vliegenthart (2007). Vliegenthart en van Zoonen (2011) benadrukken daarnaast ook de rol die de machtspositie en strategische keuzes van politici spelen bij framekeuzes. Deze factoren zijn in het onderzoek niet verder onderzocht.

De relatie tussen human-interestframes lijkt wel in lijn met bestaand onderzoek naar de agenda-setting kracht van media die door McCombs en Shaw (1972) als eerste werd geïntroduceerd. Het is voor politici makkelijker om maatschappelijke onvrede zichtbaar te maken, wanneer daar een menselijk gezicht aan zit. Media maken dit nog makkelijker door verhalen met human interestframes te plaatsen waar politici naar kunnen refereren. Daarnaast blijkt dat politieke signatuur op zichzelf een sterke verklaring biedt voor framegebruik in debatten. Zo maken oppositiepartijen vaker gebruik van het verantwoordelijkheidsframe en conflictframe dan coalitiepartijen, wat in lijn is met eerder onderzoek naar framing als oppositiestrategie (Van Aelst & Walgrave, 2016). Er zijn geen significante interactie-effecten gevonden tussen mediaframes en politieke signatuur. Dit wijst erop dat beide factoren onafhankelijk van elkaar het politieke framegebruik beïnvloeden. Deze bevinding sluit aan bij het werk van Vliegenthart en Walgrave (2019), die stellen dat media-agendasetting selectief plaatsvindt wanneer framing in de media aansluit bij politieke mogelijkheden en voorkeuren van partijen.

Samenvattend laat dit onderzoek zien dat media wel invloed kunnen uitoefenen op politiek framegebruik, maar dat dit selectief en afhankelijk is van het frametype. Politiek signatuur blijkt robuustere verklarende factor te zijn, wat duidt op het belang van partij ideologie en institutionele positie bij framingstrategieën in het parlementaire debat in Nederland.

5.2 Discussie

5.2.1 Beperkingen van het onderzoek

Er is gekozen generieke frames te analyseren binnen het stikstofdebat. Het bestuderen van generiek frames biedt namelijk de ruimte om patronen en effecten over tijd te herken en vergelijkingen te maken met andere beleidsterreinen (Brugman et al., 2017). Echter, levert dit ook beperkingen op voor het onderzoek. Generieke frames bieden minder ruimte om de inhoudelijke dimensie van het stikstofdebat bloot te leggen, deze zou beter tot zijn recht komen als issue-specifieke frames ook waren meegenomen in de analyse. Daarnaast zijn er niet evenveel indicatoren voor elk frame gebruikt, doordat er een verschil zat in het aantal onderliggende vragen per frame. Frames die minder onderliggende indicatoren hebben, zoals economische en moraliteitsframes kunnen daardoor onder gerepresenteerd zijn, wat kan hebben bijgedragen aan hun beperkte aanwezigheid in het onderzoek. Tenslotte is gekozen om uitsluitend plenaire debatbijdrages mee te nemen in de analyse. Echter kunnen media-optredens en Kamervragen van politici ook een breder beeld scheppen van de politieke agenda van partijen.

5.2.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is alleen gekeken naar de invloed van media op de politieke agenda in Nederland. Onderzoek van Rafiee et al. (2021) wijst uit dat framing ook zeer afhankelijk is van de cultuur in een land. Vervolgonderzoek zou zich dus kunnen richten op verschillende landen, met verschillende culturen en politieke systemen. Hiermee zou inzichtelijk kunnen worden gemaakt of de relaties die in dit onderzoek gevonden zijn te generaliseren zijn of dat deze factoren ook een rol spelen. Daarnaast is in dit onderzoek alleen gebruik gemaakt van krantenberichten, terwijl politici tegenwoordig ook sociale media als nieuwsbron gebruiken. Doordat sociale media gelijk ook een communicatiemiddel voor politici zelf zijn, ontstaat ook interactie tussen de politieke agenda en media agenda. Zo lieten Gilardi et al. (2021) al zien dat sociale media agenda van politieke partijen invloed heeft op de agenda van traditionele media op het gebied van klimaat. Vervolgonderzoek zou dus op de invloed van sociale mediaframes op gericht kunnen zijn, maar ook de interactie tussen mediaframes en politieke frames kunnen meenemen.

5.2.3 Praktische aanbevelingen

Dit onderzoek toont aan dat mediaframes niet altijd worden overgenomen in het politieke debat, maar dat framing mediaframing wel degelijk invloed heeft op het politieke debat bij specifieke frames. Wanneer human interestframes in de media voorkomen in aanloop naar het debat kunnen politici verwachten dat dit frame terugkomt tijdens debatten. Voor politieke adviseurs betekent dit dat zij politici kunnen voorbereiden en hier op in spelen. In het licht van actuele ontwikkelingen, zoals de uitspraak in de Greenpeace zaak tegen de Staat (NOS Nieuws, 2025), is het belang van besluitvorming in dit dossier zeer groot. Dergelijke besluitvorming hangt namelijk niet alleen af van feiten, maar juist ook van hoe deze gepresenteerd worden door de media. Dit onderzoek benadrukt dat journalistieke framekeuzes doorwerken in de politieke agenda. Het biedt journalistieke redacties daarom de kans om kritisch te reflecteren op framegebruik in hun berichtgeving en hun rol bij de totstandkoming van oplossingen in dit langsepende dossier.

6. Literatuurlijst

- Baumgartner, F.R., & Jones, B.D. (2006). *The politics of attention - How government prioritizes problems*. The University of Chicago Press.
- Bawn, K., & Somer-Topcu, Z. (2012). Government versus Opposition at the Polls: How Governing Status Affects the Impact of Policy Positions. *American Journal of Political Science*, 56(2), 433–446. <http://www.jstor.org/stable/23187110>
- Bloemraad, I., Silva, F., & Voss, K. (2016). Rights, Economics, or Family? Frame Resonance, Political Ideology, and the Immigrant Rights Movement, *Social Forces*, 94(4), 1647–1674. <https://doi.org/10.1093/sf/sov123>
- Bonafont, L. C., & Baumgartner, F. R. (2013). Newspaper attention and policy activities in Spain. *Journal of Public Policy*, 33(1), 65–88. <http://www.jstor.org/stable/23351573>
- Boukes, M., Boomgaarden, H.G., Moorman, M., & de Vreese, C.H. (2015). Political News with a Personal Touch: How Human Interest Framing Indirectly Affects Policy Attitudes. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 92(1), 121–141. <https://doi.org/10.1177/1077699014558554>
- Brewer, P.R. (2001). Value Words and Lizard Brains: Do Citizens Deliberate About Appeals to Their Core Values? *Political Psychology*, 22, 45–64. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00225>
- Brugman, B.C., Burgers, C., & Steen, G.J. (2017). Recategorizing Political Frames: A Systematic Review of Metaphorical Framing in Experiments on Political Communication. *Communication Yearbook*, 41(2), 181–197. <https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1312481>
- Buturoiu, R., Corbu, N., Boțan, M. (2023). Agenda-Setting: 50 Years of Research. In: *Patterns of News Consumption in a High-Choice Media Environment*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-41954-6_2
- Cívik, M. (2025). Morality vs. Politics as a Framing Problem: How (Not) to Misunderstand the Fight Against Climate Change. *Topoi*, 44, 101–111. <https://doi.org/10.1007/s11245-024-10089-w>

- Cohen, J., Cohen, P., West, S.G., & Aiken, L.S. (2003). *Applied Multiple Regression/Correlation Analysis for the Behavioral Sciences* (3de editie). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203774441>
- D'Angelo, P. (2018). *Doing News Framing Analysis II: Empirical and Theoretical Perspectives* (1e ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315642239>
- Entman, R.M. (2004). *Projections of power: Framing news, public opinion, and US foreign policy*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226210735.001.0001>.
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (5e editie). Sage Publications.
- Gilardi, F., Gessler, T., Kubli, M., & Müller, S. (2021). Social Media and Political Agenda Setting. *Political Communication*, 39(1), 39–60.
<https://doi.org/10.1080/10584609.2021.1910390>
- Hakkenes, E. (2020, 25 november). Kleine groep veehouders overbelast de natuur. *Trouw*.
- Helbling, M. (2013). Framing Immigration in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(1), 21–41. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.830888>
- Hix, S., & Noury, A. (2016). Government-opposition or left-right? The institutional determinants of voting in legislatures. *Political Science Research and Methods*, 4(2), 249-273.
<https://doi.org/10.1017/psrm.2015.9>
- Hofs, Y. (2019, 18 oktober). De stikstofcrisis is één groot déjà vu. *De Volkskrant*.
<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/ons-mestprobleem-is-al-meer-dan-vijftig-jaar-oud-de-stikstofcrisis-is-een-groot-deja-vu~b652bf32/>
- Hofs, Y. (2022, 3 november). Stikstofdossier blijft politiek verdelen, ook wrijving binnen coalitie door hard standpunt D66. *De Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/stikstofdossier-blijft-politiek-verdelen-ook-wrijving-binnen-coalitie-door-hard-standpunt-d66~bacdb261/>
- Kalkhoven, L. (2021). *Media-analyse Boerenprotesten*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. <https://weerbaarbestuur.nl/sites/default/files/inline-files/Rapport%20Media-analyse%20boerenprotesten.pdf>

- Korthagen, I. (2015). *Media Logic Versus the Logic of Network Governance*.
<http://hdl.handle.net/1765/78029>
- Laméris, M., Jong A Pin, R., & Garretsen, J. (2017). Kiezersvoorkeuren: Links en rechts ingehaald. *Economisch Statistische Berichten*, 4747, 140-143.
<https://hdl.handle.net/11370/6f862276-3c4e-4609-8c0d-d10a98a5d986>
- Lewis, V. (2018). Party Control of Government and American Party Ideology Development. *Studies in American Political Development*, 32(2), 188–216.
<https://doi.org/10.1017/S0898588X1800010X>
- Matthes, J. (2009). What's in a Frame? A Content Analysis of Media Framing Studies in the World's Leading Communication Journals, 1990-2005. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86(2), 349-367. <https://doi.org/10.1177/107769900908600206>.
- McCombs, M., & Ghanem, S.I. (2001). The Convergence of Agenda Setting and Framing. In S.D. Reese, O.H. Gandy, Jr., & A.E. Grant (Eds.), *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*, 67-81. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781410605689>
- McCombs, M., & Shaw, D. (2017). The Agenda-Setting function of mass media. *The Agenda Setting Journal*, 1(2), 105-117. <https://doi.org/10.1075/asj.1.2.02mcc>.
- Nationaal Media Onderzoek. (2024). *Printbereik dagbladen en magazines*.
<https://nmodata.nl/printing/dagbladen-magazines-bereikcijfers-13plus>
- NOS Nieuws. (2019a, 5 oktober). *De stikstofcrisis, hoe heeft de politiek het zo verlaten komen*.
<https://nos.nl/collectie/13799/artikel/2304768-de-stikstofcrisis-hoe-heeft-de-politiek-het-zo-ver-laten-komen>
- NOS Nieuws. (2019b, 14 november). *Felle kritiek oppositie, maar voldoende steun voor stikstofplannen*. <https://nos.nl/artikel/2310413-felle-kritiek-oppositie-maar-voldoende-steun-voor-stikstofplannen>
- NOS Nieuws (2025, 22 januari). *Greenpeace wint zaak tegen Staat, rechter dwingt kabinet meer haast te maken met stikstofaanpak*. <https://nos.nl/collectie/13901/artikel/2552791-greenpeace-wint-zaak-tegen-staat-rechter-dwingt-kabinet-meer-haast-te-maken-met-stikstofaanpak>

- Perloff, R. M. (2022). The Fifty-Year Legacy of Agenda-Setting: Storied Past, Complex Conundrums, Future Possibilities. *Mass Communication and Society*, 25(4), 469–499. <https://doi.org/10.1080/15205436.2021.2017689>
- ProDemos. (z.d.) *Indeling van politieke partijen*. <https://prodemos.nl/kennis/informatie-over-politiek/politieke-partijen/indeling-van-partijen/>
- Raad van State. (2019, 19 mei). *PAS mag niet als toestemmingsbasis voor activiteiten worden gebruikt*. <https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/%40115651/pas-mag/>
- Rafiee, A., Spooren, W., & Sanders, J. (2021). Framing similar issues differently: a cross-cultural discourse analysis of news images. *Social Semiotics*, 33(3), 515–538. <https://doi.org/10.1080/10350330.2021.1900719>
- Redactie Volkskrant. (2019, 14 november). Stikstofbeleid brengt kabinet onder politiek spervuur. *De Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/stikstofbeleid-brengt-kabinet-onder-politiek-spervuur~b2e364b4/>
- Remkes, J. (2022). *Wat wel kan: uit de impasse en een aanzet voor perspectief*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-4039eee4ed64ecd5574d2c34f1e1fe24fa8e8f18/pdf>
- Reurink, A., & 'S Jongers, T. (2024). *Framing is zoveel meer dan een communicatie-trucje*. Wetenschappelijk Bureau Groenlinks. <https://www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl/tijdschrift/winter-2024/framing-zoveel-meer-dan-een-communicatietrucje>
- Roggeband, C., & Vliegthart, R. (2007). Divergent framing: The public debate on migration in the Dutch parliament and media, 1995–2004. *West European Politics*, 30(3), 524–548. <https://doi.org/10.1080/01402380701276352>
- Ruigrok, N., & van Atteveldt, W. (2023, 22 september). Waar komt dat ‘gevoel in het land’, waarover Henk Kamp sprak, eigenlijk vandaan? *Trouw*. <https://www.trouw.nl/opinie/waar-komt-dat-gevoel-in-het-land-waarover-henk-kamp-sprak-eigenlijk-vandaan~b3eb9a91/>
- Scheufele, D. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49, 103–122. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x>

- Schreuder, A. (2022, 23 juni). 'Ze kunnen ons bedrijf toch niet afpakken?'; Boerenverzet. *NRC*.
- Sciarini, P., & Tresch, A. (2019). The political agenda-setting power of the media: the Europeanization nexus. *Journal of European Public Policy*, 26(5), 734-751. DOI: 10.1080/13501763.2018.1458890
- Sevenans, J., & Vliegthart, R. (2015). Political Agenda-Setting in Belgium and the Netherlands: The Moderating Role of Conflict Framing. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 93(1), 187-203. <https://doi.org/10.1177/1077699015607336>
- Thesen, G. (2012). When good news is scarce and bad news is good. *European Journal of Political Research*, 52(3), 364-389. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02075.x>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2019a, 17 oktober). *Verslag van een plenair debat over Stikstofproblematiek* [Handelingen 2019-2020, nr. 15]. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2019-2020/15
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2019b, 18 december). *Verslag van een algemeen overleg over Stikstofproblematiek* [Handelingen 2019-2020, nr. 50]. https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2019A05500
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2020, 10 december). *Verslag van een plenair debat over Stikstofreductie en natuurverbetering* [Handelingen 2020-2021, nr. 36]. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2020-2021/36
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022a, 23 juni). *Verslag van een plenair debat over Stikstofbeleid* [Handelingen 2021-2022, nr. 96]. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/96
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022b, 3 november). *Verslag van een plenair debat over Advies Remkes naar aanleiding van de gesprekken over de aanpak van het stikstofprobleem* [Handelingen 2022-2023, nr. 18]. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2022-2023/18

- van der Pas, D. (2013). Making Hay While the Sun Shines: Do Parties Only Respond to Media Attention When the Framing Is Right? *The International Journal of Press/Politics*, 19(1), 42-65. <https://doi.org/10.1177/1940161213508207>
- van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 115–14. <https://doi.org/10.1080/13569310600687908>
- van Heck, S. (2022). *Politiek met Sjoerd - Wie polariseert het stikstofdebat: kiezers of politici?*. IPSOS. <https://www.ipsos.com/nl-nl/politiek-met-sjoerd-wie-polariseert-het-stikstofdebat-kiezers-politici>
- van Oost, S., & Theulings, R. (2023). Een beetje links, een beetje rechts én agrarische populisme: dit is waar de BoerBurgerBeweging voor staat. *EenVandaag*. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/een-beetje-links-een-beetje-rechts-en-agrarisch-populisme-dit-is-waar-de-boerbürgerbeweging-voor-staat/>
- van Thiel, S. (2007). *Research Methods in Public Administration and Public Management An introduction*. Routledge.
- van Wijnen, P. (2000). Ideologische oriëntaties en stemgedrag. In J. Thomassen, K. Aarts, & H. van der Kolk (Reds.), *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998: Kiezers en de smalle marges van de politiek* (pp. 139-152). American Review of Public Administration. <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5159086/Thomassen00politieke.pdf>
- Vliegenthart, R., & van Zoonen, L. (2011). Power to the frame: Bringing sociology back to frame analysis. *European Journal of Communication*, 26(2), 101-115. <https://doi.org/10.1177/0267323111404838>
- Vliegenthart, R., & Walgrave, S. (2010). When the media matter for politics: Partisan moderators of the mass media's agenda-setting influence on parliament in Belgium. *Party Politics*, 17(3), 321-342. <https://doi.org/10.1177/1354068810366016>
- Vliegenthart, R., & Walgrave, S. (2019). The Media Agenda. In F.R. Baumgartner, C. Breunig, & E. Grossman (Reds.), *Comparative Policy Agendas* (pp. 271-282). Oxford University Press. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/52225/9780198835332.pdf>

Visscher, M., Cucurachi, S., & Smeets, I. (2022). Portrayal of the nitrogen debate in dutch newspapers.

Walgrave, S., Soroka, S., & Nuytemans, M. (2007). The Mass Media's Political Agenda-Setting

Power: A Longitudinal Analysis of Media, Parliament, and Government in Belgium (1993 to 2000). *Comparative Political Studies*, 41(6), 814-836.

<https://doi.org/10.1177/0010414006299098>

Walgrave, S., & Van Aelst, P. (2006). The Contingency of the Mass Media's Political Agenda

Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication*, 56, 88-109.

<https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00005.x>

Wet open overheid, 7 oktober 2021, Stb. 2021, 497. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0046224/>

Bijlage A

Codering	Type frame	Antwoord (Ja/Nee)
1	Verantwoordelijkheid	
1a	Suggereert het verhaal dat een bepaalde overheid het probleem kan verlichten?	
1b	Suggereert het verhaal dat een bepaalde overheid verantwoordelijk is voor het probleem?	
1c	Suggereert het verhaal oplossingen voor het probleem?	
1d	Suggereert het verhaal dat een individu of groep in de samenleving verantwoordelijk is voor het probleem?	
1e	Suggereert het verhaal dat het probleem dringend actie vereist?	
2	Conflict	
2a	Weerspiegelt het verhaal meningsverschillen tussen partijen, individuen, groepen of landen?	
2b	Bekritiseert één partij, individu, groep of land een andere?	
2c	Verwijst het verhaal naar twee of meer kanten van het probleem?	
2d	Verwijst het verhaal naar winnaars en verliezers?	

3	Moraliteit
3a	Bevat het verhaal een morele boodschap?
3b	Verwijst het verhaal naar moraliteit, God of andere religieuze principes?
3c	Geeft het verhaal specifieke sociale voorschriften over hoe men zich zou moeten gedragen?
4	Economische
4a	Worden er financiële winsten of verliezen genoemd, nu of in de toekomst?
4b	Worden de kosten of mate van uitgaven besproken?
4c	Worden de economische gevolgen van het al dan niet ondernemen van actie genoemd?
5	Human interest
5a	Biedt het verhaal een menselijke invalshoek of een “menselijk gezicht” op het probleem?
5b	Gebruikt het verhaal bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke anekdotes die gevoelens van verontwaardiging, empathie, zorg, medeleven of compassie oproepen?

- 5c** Benadrukt het verhaal hoe individuen en groepen worden beïnvloed door het probleem?
- 5d** Gaat het verhaal in op het persoonlijke of privéleven van actoren?
-